Razlikovni rječnik – poznavanje turopoljskog dijalekta

Brigljević, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:791610

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

JOSIPA BRIGLJEVIĆ
DIPLOMSKI RAD

RAZLIKOVNI RJEČNIK – POZNAVANJE TUROPOLJSKOG DIJALEKTA

Zagreb, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Zagreb)

PREDMET: Metodika hrvatskoga jezika

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Josipa Brigljević

TEMA DIPLOMSKOG RADA:

Razlikovni rječnik – poznavanje turopoljskog dijalekta

MENTOR: Izv. Prof. Dr. Sc. Vladimira Velički

SUMENTOR: Izv. Prof. Dr. Sc. Tamara Turza-Bogdan

Zagreb, 2018.

Sadržaj 2

Sažetak 4

Summary 5

1. UVOD 6

1.1 Kajkavsko narječje 6

1.1.1. Narječje pojmovi (dijalekt, dijalektologija, narječje, mjesni govor, idiom, književni i standardni jezik) 6

1.1.2. Kajkavski književni jezik 7

1.1.3. Kajkavski kao materinski jezik (i odnos prema njemu) 8

1.2. Narječje u školi 9

1.2.1. Stavovi i uloga nastavnika 10

1.3. Turopoljski dijalekt 11

1.3.1. Prostiranje 12

1.3.2. Proučavanje 12

1.3.3. Zaštita 13

1.4. Razlikovni rječnik 14

1.4.1. Višejezičnost 14

1.4.2. Promjene u govoru 15

2. Metodologija istraživanja 15

2.1. Tijek i način istraživanja 15

2.1.1. Ispitanici 15

2.1.2. Hipoteze 16

2.1.3. Varijable 16

2.1.4. Provedba istraživanja 16

2.1.4.1. Prvi dio 17

2.1.4.2. Drugi dio 18

3. Rezultati istraživanja 19

3.1. Interpretacija prvog dijela istraživanja (razumijevanje riječi iz pjesme).20

3.1.1. Velika Buna 21

3.1.2. Šiljakovina 24

3.1.3. Velika Gorica 26

3.1.4. Usporedba 28

3.1.4.1. Usporedba prve i druge skupine 28

3.1.4.2. Usporedba rezultata gradske i seoske sredine 30

3.2. Interpretacija drugog dijela istraživanja (izrada razlikovnog rječnika) ..32

3.2.1. Velika Buna 33

3.2.2. Šiljakovina 33

3.2.3. Velika Gorica 34

3.2.4. Ukupni rezultati 35

3.2.5. Usporedba 36

3.3. Zanimljivi odgovori/rezultati 37

3.3.1. Prvi dio 37

3.3.2. Drugi dio 38

4. Rasprava 39

4.1 Prihvaćene i odbačene hipoteze 39

4.2 Komentar i značenje rezultata, razlike SS i GS 40

4.3 Dodatna nova saznanja 42

4.4 Utvrđena percepcija razlike kajkavskog i standarda 44

4.5 Mogućnosti poticaja upotrebe kajkavskog narječja (konkretno turopoljskog dijalekta) u nastavi 46

5. ZAKLJUČAK 50

LITERATURA 51

Prilozi 53

Sažetak

Razlikovni rječnik – poznavanje turopoljskog dijalekta

Rad se bavi poznavanjem turopoljskoga dijalekta kajkavskoga narječja kod učenika trećih i četvrtih razreda osnovne škole s područja rasprostranjenosti turopoljskog dijalekta. Provedeno je istraživanje kojim se nastoji utvrditi postoji li razlika u poznavanju kajkavskih riječi između učenika iz gradske i seoske sredine te hoće li kontekst u kojem su korištene riječi utjecati na uspješnost odgovora. U istraživanju je kao predložak korištena pjesma *Tičica i ja* Dragutina Domjanića. U drugoj fazi istraživanja učenici izrađuju razredni razlikovni rječnik. Donose se rezultati provedenog istraživanja koji se interpretiraju zajedno s novim saznanjima o uočavanju i precepciji osobina kajkavskih riječi kod učenika.

Ističe se važnost očuvanja turopoljskog dijalekta, a osobito jer je spomenuti dijalekt nedavno prepoznat i zaštićen kao nematerijalno kulturno dobro. Imajući to na umu, poticanje uporabe dijalektalnog izraza u nastavi svakako možemo smatrati jednim od važnih zadataka u promicanju i prenošenju ovog govora najmlađim govornicima kod kojih su i najizraženije promjene u govoru koji uključuje sve manje specifičnih kajkavskih karakteristika. Na karaju se predlažu neke od aktivnosti kojima bi se obogatio rječnik učenika te bi im se približilo narječje i kultura kraja u kojem žive.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, turopoljski dijalekt, razlikovni rječnik, razredni rječnik, osnovnoškolska nastava

Summary

Distinguishing dictionary – the understanding of turopolje dialect

This paper deals with the understanding (recognition and reproduction) of words specific for turopolje kajkavian dialect among the primary school pupils of third and fourth grade living in the area of turopolje dialect. A research was conducted with a tendency to find out whether there exists any difference in successfulness of recognition of kajkavian words between the children living in urban and rural area. It also tries to find out whether the given context of the used words will have an impact on understanding of the words. A poem by a kajkavian poet Dragutin Domjanić was used in the research as a worthy example of lexical features. In the second part of the research the children made a distinguishing classroom dictionary. Research results are interpreted together with some new discoveries on how children see and perceive specific kajkavian features.

The importance of protection and preservation of turopolje dialect is highlighted, especially as the dialect concerned has recently been recognized and protected as cultural heritage. Having this in mind, encouraging the use of turopolje dialect in school should be seen as one of the most important tasks in promotion and transfer of the language to the youngest speakers in whose speech we can see notable changes which include using less specific kajkavian features in everyday speech. In the end, some activities are suggested which may enrich the lexis of the children, bring the dialect closer to them as well as the culture of their region.

Keywords: kajkavian dialect, turopolje dialect, distinguishing dictionary, classroom dictionary, primary school teaching

1. UVOD

U ovom radu se istražuje i proučava u kojoj mjeri učenici s područja turopoljskog dijalekta poznaju, razumiju i koriste riječi i izraze iz tog dijalekt kao svog mjesnog idioma i jednog od dijalekata kajkavskoga narječja. Nedavni uspješni rezultati djelovanja i nastojanja da se turopoljski dijalekt prepozna i zaštiti vrlo su važni jer su dobar pokazatelj promjena u odnosu prema dijalektu. U svjetlu tih nastojanja još je važnije utvrditi zastupljenost dijalekta kod mlađih govornika da bi se mogle pokrenuti eventalne daljne aktivnosti na polju očuvanja i promicanja turopoljskog dijalekta i to ne samo među djecom.

Na početku rada se objašnjavaju najvažniji pojmovi vezani uz narječje, dijalekt, idiom, standardni jezik. Zatim se govori o značenju i potrebi uključivanja narječja u nastavu kao i ulozi nastavnika i njihovim stavovima. Daju se najvažniji podatci o turopoljskom dijalektu (o prostiranju, proučavanju i zaštiti), opisuje se izrada razlikovnog rječnika. Donose se rezultati provedenog istraživanja s dodatnim saznanjima i podatcima koji govore o razini percepcije kajkavskih osobina kod djece. Na kraju se predlažu neke aktivnosti i zadatci s ciljem poticanja upotrebe kajkavskog narječja, konkretno turopoljskog dijalekta u nastavi hrvatskoga jezika, ali i u ostalim nastavnim predmetima.

1.1 Kajkavsko narječje

Dijalektologija je suvremena znanost koja se bavi narječjima i njihovim osobinama. U hrvatskom jeziku razlikujemo tri narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko, koje je najrasprostranjenije. Narječja se dalje dijele na dijalekte i poddijalekte s mjesnim govorima.

1.1.1. Narječje pojmovi (dijalekt, dijalektologija, narječje, mjesni govor, idiom, književni i standardni jezik)

Ponekad se nazivi *narječje* i *dijalekt* rabe u istom značenju, ali je u hrvatskoj dijalektologiji *narječje* viši rodni pojam od *dijalekta* pa govorimo o dijalektima štokavskoga, ili čakavskoga, ili kajkavskoga narječja. Kajkavskim narječjem se govori u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: zapadna Podravina, Međimurje, Hrvatsko zagorje, Prigorje, Posavina, Turopolje, Pokuplje, Gorski kotar, dio sjeverne Istre

(Težak i Babić, 2003). Prema tome možemo izdvojiti turopoljski dijalekt kajkavskog narječja koji je u fokusu ovog istraživanja.

U književnosti ponekad susrećemo dijalektizme, (Dijalektizam = riječ ili oblik koji pripada nekom dijalektu, ali ne i književnom jeziku, npr. kajkavizam: oblok, m prozor ...)“ (isto, str. 38), kao izražajno sredstvo kojim se postiže individualizacija i karakterizacija ličnosti u djelu gdje likovi govore djelomično ili potpuno dijalektom, stranim jezikom ili žargonom, te s književnim riječima i oblicima miješaju neknjiževne.

> „Svi hrvatski idiomi: štokavsko, čakavsko i kajkavsko narječje, književni jezik, razgovorni jezik, ili preciznije, jer ih ima više: razgovorni jezici, žargoni ... – čine jezik Hrvata i nazivaju se općim imenom *hrvatski jezik*. Samo jedan od njih, književni jezik, određen je općehrvatskom književnom normom i zato je jedino on opći hrvatski književni jezik. Jedino on Hrvatima omogućuje da se među sobom na iznadnarječnoj i iznadpokrajinskoj razini sporazumijevaju lako i pouzdano. Zato među ostalim hrvatskim idiomima ima poseban status i naziva se *hrvatski književni jezik.“* (Težak i Babić 2003, str. 31).

Potrebno je istaknuti razliku između standardog jezika i književnog jezika. Često se koriste kao istoznačni pojmovi, ali nisu. Jezik koji služi kao pouzdano sredstvo sporazumijevanja svih pripadnika nekoga naroda najčešće se nalazi u pisanom obliku, u knjigama, i zato se zove *književni jezik*, dok *standardni jezik* podrazumijeva i njegov usmeni oblik. U novije vrijeme se nastoji da se naziv *književni jezik* zamijeni nazivom *standardni* s obzirom da je u suvremenom životu područje usmenog oblika komunikacije sve značajnije (isto).

1.1.2. Kajkavski književni jezik

Iako danas poznajemo hrvatski jezik kao standard, kroz povijest nije uvijek bila takva situacija. Naime, u povijesti hrvatskoga književnoga jezika, prije formiranja današnjeg hrvatskog književnog (standardnog) jezika, postojao je i hrvatski kajkavski književni jezik. „Kajkavski hrvatski književni jezik bio je standardizirani, polifunkcionalni idiom koji je u razdoblju od 16. stoljeća pa do formiranja hrvatskoga standardnoga jezika štokavske osnovice tijekom tridestetih godina 19.

stoljeća imao funkciju književnoga jezika na području sjeverozapadne Hrvatske.“ (Novak i Štebih Golub, 2016, str. 57).

Da bismo neki jezik mogli smatrati standardnim, on treba biti standardiziran i normiran, dakle mora imati svoju gramatiku i rječnik. Kajkavski je jezik u tome razdoblju raspolagao svim potrebnim elementima od kojih se sastoji standardni jezik. Kajkavski tada nije bio samo jezik narječja, već jezik kojim su se služili školovani ljudi s područja sjeverne Hrvatske. Nakon tridesetih god. 19. st., dakle za vrijeme i nakon ilirskoga pokreta štokavsko narječje se uzima za osnovu standardnome jeziku, a kajkavsi ostaje dio hrvatskoga jezika, ali na razini narječja.

Obično se za početak kajkavske književnosti uzima 16. stoljeće, dok A. Jembrih (2014) tvrdi da tu granicu možemo pomaknuti u 15., a možda i u 14. stoljeće.

Jembrih (2014) dijeli razvoj hrvatskoga kajkavskoga književnoga jezika na 3 faze:
1. faza: 1521. – 1670. razdoblje u kojem se norma kajkavskoga književnoga jezika učvršćuje bez gramatike i rječnika.
2. faza: od 1670. – 1779. U tome su razdoblju tiskani i rječnici: Belostenčev (1740) i Jambrešićev (1742).
3. faza: 1779. – 1835. To je razdoblje u kojem se javljaju tiskane kajkavske gramatike i prvo nastupno predavanje na hrvatskom kajkavskom jeziku.

1.1.3. Kajkavski kao materinski jezik (i odnos prema njemu)

Kajkavski (jedan od dijalekata, mjesnih govora) možemo promatrati s aspekta materinjeg jezika. Kod govornika je veća ili manja razlika između materinjeg jezika kao govornog idioma kod kuće i govornog idioma kojim se susreću u školi i na drugim javnim mjestima, u medijima itd., a ta razlika suvremenom svijetu s vremenom postaje sve manja. A. Jembrih (2014) također spominje kajkavski u kontekstu materinskog jezika i ističe važnost poštivanja i čuvanja svog materinskog jezika.

Nažalost, nerjetki su primjeri u kojima se materinski jezik ne poštuje, a to navodi Hranjec (2004, str. 58). Kada govori da odnos kajkavaca prema svome govoru nije uvijek pozitivan i da se „i sami kajkavci (ne znam u kojoj mjeri i čakavci) srame se svoga govora, štoviše, ismijavaju ga, njega kojim su naučili spoznavati svijet.“

Nadalje, upozorava na realne opasnosti: „ako bismo kaj, dakako u kajkavskoj govornoj sredini, progonili iz javne uporabe, doživjet ćemo da mladi uskoro neće znati – kako se žalila jedna učiteljica – što je to ´fijolica´. Kod mladih se uglavnom javlja neki oblik substandarda koastao kao kombinacija govora lokalne sredine i jezičnog standarda. Takav oblik govora Hranjec (2004) naziva „gemišt-govor“ čime naglašava područje na koje se taj izraz odnosi (geografsko i jezično).

1.2. Narječje u školi

Turza-Bogdan (2013) govori o opravdanosti i nužnosti uključivanja narječja, dijalekata, idiolekta i idioma u obrazovni proces pa prema tome i uključivanje materinskoga govora u nastavni proces, ali napominje da bez obzira na sve dokaze o opravdanosti ne postoji sustavno metodičko osmišljavanje, praćenje i vrednovanje toga važnoga segmenta hrvatske kulture.

Spomenuta autorica predlaže i zagovara „usvajanje na način da se vlastito narječje ne zaboravi i ne odbaci već da postane sastavni dio ličnosti odgojenoga i obrazovanoga učenika koji će biti na kraju osnovnoga školovanja jezično i komunikacijski kompetentan na vlastitime narječju i na jezičnome standardu“ (Turza-Bogdan 2003, srt. 10). Autorica razlaže pitanja nužnosti uključivanja narječja u obrazovni proces. Pri tome se poziva na postojeću hrvatsku metodičku literaturu koja govori u prilog uključivanju materinskoga govora u osnovnu školu (Peruško, Rosandić, Težak, Gudelj-Velaga, Visinko, Pavličević-Franić) ... (Hranjec, 2013, str. 129)

Razlozi za unošenje dijalektoloških i dijalektalnih sadržaja u nastavni program u prvom redu su kulturološki i didaktički, pa ta dva vida valja uzeti kao osnovicu u programiranju.

> „S obzirom na to, pristup narječjima u osnovnoj školi možemo postaviti u odnosu na nekoliko različitih, ali međusobno povezanih vidova:
> 1. S obzirom na usvajanje jezičnog standarda (što je u pregledu svih nastavnih planova i programa svrha i cilj jezične osnovnoškolske izobrazbe)
> 2. S obzirom na osvješćivanje razlike između standardnoga jezika i zavičajnih idioma, ali na način da idiom bude sociološki „priznat“ jezik
> 3. S obzirom na upoznavanje hrvatskoha jezika kao jezika s tri narječja.
> 4. S obzirom na jezično izražavanje na jezičnome idiomu i standardu što

> podrazumijeva razvoj jezične i komunikacijske kompetencije 5. S obzirom na upoznavanje književnih djela na trima narječjima, razvoj literarnih sposobnosti, interesa i kulture.“ (Turza-Bogdan 2003, str. 31, prema Težak, 1996).

Iako je u prošlosti bio zanemarivan, danas se smatra da idiom s kojime učenik dolazi u školu treba biti njegovan i kao takav sastavni dio nastavnoga programa koji, kao jedan od ishoda učenja hrvatskoga jezika, navodi osopsobljavanje učenika za jezičnu komunikaciju u svim priopćajnim situacijama kojima se može zateći učenik osnovne škole. (Maljcov, 2014, str. 457) U *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) osim toga cilja, navedene su i zadaće, a neke od njih su suzbijanje straha od jezika, osvješćivanje razlika između standardnoga jezika i zavičajnog idioma te potpuno usvajanje hrvatskoga jezičnoga standarda.

Blažeka (2008) piše *Kakvi tekstovi na narječju trebaju u nastavi hrvatskoga jezika* gdje navodi načela metodičkog osmišljavanja prikaza jezičnih osobina mjesnih govora i tekstova na narječju. Pritom napominje da teme tekstova (posebice dijaloga) moraju biti životne i suvremene, tekstovi ne smiju biti predugi i prezasićeni kajkavskim osobinama. Daje prijedlog za upoznavanje jezičnih osobina govora zajedničkih većini govora kajkavskoga narječja, ali upozorava i napominje da ovakva vrsta nastave kakva je opisana, predviđena je za više razrede osnovne škole. Dio prijedloga bi se lako dao usvojiti i prilagoditi za nastavu u nižim razredima.

1.2.1. Stavovi i uloga nastavnika

Poznato je iz mnogih istraživanja da stav nastavnika prema nastavnome gradivu utječe na kvalitetu njegova poučavanja. Pokazalo se da interes svih ispitanih učenika (u istraživanju Turza-Bogdan, 2003) za kajkavsko narječje veći no što ga prepoznaju njihovi nastavnici.

Prema istraživanju stavova nastavnika o kajkavskome narječju (Turza-Bogdan, 2009) dolazi se do podatka da profesori pozitivnije konotiraju pojam kajkavsko narječje od učitelja. S obzirom na navedeno možemo zaključiti da oni koji nisu govornici narječja, pozitivniji stav o tome narječju stječu obrazovanjem. Zaključuje se da je vrlo važna uloga nastavničkih fakulteta u formiranju stavova budućih nastavnika

prema kajkavskome narječju jer nastavnik posreduje u nastavnom procesu učenicima svoje vrijednosne sudove i stavove.

Jembrih (2014) se zalaže za to da bi učiteljski fakulteti i kroatističke katedre u Republici Hrvatskoj trebale kajkavski književno-jezični korpus uključiti u svoje nastavne studijske programe.

1.3. Turopoljski dijalekt

Gramatika hrvatskoga jezika (Težak i Babić, 2003) dijeli kajkavsko narječje prema čuvanju tipičnih kajkavskoh obilježja i po zemljopisnom smještaju na dva dijela:
I. Govori koji imaju sve ili gotovo sve glavne tipične kajkavske osobine: među njih spada, između ostalih, turopoljsko-posavski dijalekt. Zbog međusobnih razlika većina tih dijalekata dijeli se na više poddijalekata.
II. Rubni govori, koji nemaju sve tipične kajkavske osobine.

Prema novijoj podjeli M. Lončarića (2017) turopoljski dijalekt jedan je od petnaest kajkavskih dijalekata (v. *Kartu kajkavskoga narječja*). Prepoznaje turopoljski dijalekt kao zaseban za razliku od Ivšićeve podjele prema akcentuaciji gdje nalazimo govore koje M. Lončarić svrstava pod turopoljski dijalekt kao „turopoljsko-posavske“ govore.

Kada gledamo psihički odnos kajkavaca prema svomu govoru, prema socijalnoj oznaci seoske kajkavštine naspram zagrebačke urbane kajkavštine zanimljivo je razmatranje A. Šojata u kojem daje zanimljiv primjer razlike u percepciji kajkavštine od govora manje vrijednosti do jezika socijalnog prestiža, zagrebačke kajkavštine (s jezičnim obilježjima koja ga već odavno dijele od najbliže seoske kajkavske okolice). Navodi da Zagreb leži na sjecištu dvaju dijalekata kajkavskog narječja: zagorskoga i turopoljsko-posavskoga, to nam je upravo zanimljivo jer se odnosi i na područje turopoljskog dijalekta kao seoske okolice (Šojat, 1979).

1.3.1. Prostiranje

Prema Lončariću (2017) turopoljski dijalekt na zapadu seže u Turopolju i na Vukomeričkim goricama otprilike do crte Remetinec – Kravarsko. Obuhvaća Turopolje u užem smislu riječi (gornje, srednje donje). Turopoljskom dijalektu pripadaju i govori izvan Turopolja, i to turopoljska Posavina, s posavskm selima na

lijevoj obali Save. Pripadaju mu, odnosno pripadali su mu govori sjeverno od Save, istočno od Zagreba, prigradskih naselja (Remete, Miroševec, Markuševec), koji su sada već dijelovi Zagreba. Na zapadu i jugu nastavlja se vukomeričko-pokupski dijalekt (koji je također prelazio na sjever preko Save, obuhvaćajući Vrapče); na jugoistoku je donjolonjski dijalekt.

U dijalektu se razlikuju dva dijela (koji mogu imati rang poddijalekata): zapadni (veći dio Turopolja) te istočni (sjeveroistočno Turopolje i Posavina). Granica ide istočno od Mičevca, Velike Gorice, Kuča, Lekenika, a zapadno od sela Sasi, Bapča, Čička Poljana i južnijih posavskih govora (isto).

Slika 1: Karta kajkavskog narječja (Lončarić, 2017)

1.3.2. Proučavanje

Kajkavsko se narječje sustavno proučava u odjelima Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Izdano je nekoliko svezaka *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (ihjj.hr), izrađen je *Hrvatski zvučni atlas* (hrvatski-zvucni-atlas.com), a u izradi je i rječnik turopoljskog dijalekta. Na području turopoljskog dijalekta predviđeni su novi punktovi Za *Hrvatski jezični atlas.*

Turopoljski dijalekt istraživali su: dr. Zvonimir Junković pedesetih godina, dr. Antun Šojat i dr. Vesna Zečević šezdesetih godina 20 st., dr. Antun Šojat je 1982. objavio monografiju *Turopoljski govori*, s manjim rječnikom, dr. Mijo Lončarić istražio je 2014. preliminarno govor sela Staro Čiče, u sklopu obilježavanja 400. godišnjice rođenja Jurja Habdelića (Rendulić, 2017).

1.3.3. Zaštita

Svakako je važno napomenuti da je turopoljski dijalekt, kao živi govor lokalnog stanovništva Turopolja prepoznat kao važan dio kulture ovoga dijela naše domovine koji je ostao (djelomično) očuvan, barem kod starijeg stanovništva. Kao iznimno važan segment kulture i identiteta stanovnika ovoga kraja jezik bi se trebao njegovati i očuvati pa onda i prenijeti novim generacijama koje možda i nisu toliko svjesne važnosti zavičajnog govora i svih njegovih posebnosti.

U Velikoj Gorici aktivan je Ogranak Matice hrvatske koji organiziranjem projekata poput *Turopolskih večeri* ima u cilju proučavanje i čuvanje turopoljske kulturne baštine, običaja i govora. Osim toga Ogranak je u suradnji s kajkavologom, dr. sc. Mijom Lončarićem uputio prijedlog Ministarstvu kulture Republike Hrvatske da zaštiti turopoljski dijalekt kao nematerijalno kulturno dobro. Prijedlog je odobren i u ožujsku 2017. godine turopoljski dijalekt dobio je svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra (Rendulić, 2017).

U planu su još neki projekti i aktivnosti kojima bi se ojačala svijest o vrijednosti turopoljskog dijalekta kao kulturnog blaga pa time i smanjila opasnost od nestajanja. Preporuča se bilježenje i snimanje govora starijih govornika, ali dakako i uključivanje mlađih govornika i poticanje razvoja te korištenje dijalektalnog izraza djece. Neki od budućih projekata koji su u planu na području turopoljksog dijalekta i oni koji su se već počeli provoditi su izrada turopoljskog rječnika, normizacija govora i pisma te izdavanje časopisa na turopoljskom dijalektu.

1.4. Razlikovni rječnik

Razlikovni rječnik bismo mmogli opisati kao oblik rječnika koji navodi razlike i prijevod riječi iz jednog idioma na drugi. Taj prijevod može biti i s narječja, odnosno dijalekta (ili zavičajnog govora) na standard, pa tako možemo govoriti i o

zavičajnom rječniku. S. Hranjec (2004) preporuča izradu razlikovne gramatike i razlikovnog rječnika, ali tek na razini srednjoškolskog obrazovanja.

Zanimljiv primjer zavičajnoga rječnika je *Zaviri, mali hrvatski zavičajni rječnik s igrama i zadatcima* (Jelaska i Kovačević, 2003). Sastoji se od tematskog standardno-zavičajnog rječnika, a sadrži i upute za služenje rječnikom. Riječi su podijeljene na devet većih cjelina koje su podijeljene po manjim temama koje imaju od jedne do devet jedinica. Teme: čovjek, životinje, biljke, prehrana, odijavanje, dom, vozila, vrijeme, glagoli. „unutar svake tematske jedinice, kojih ima ukupno 28, riječi su abecedno popisane prema standardnoj riječi koja se nalazi s lijeve strane. Zavičajne se riječi nalaze s desne strane i svako mjesto je označeno svojom bojom, a poredak je uvijek isti: 1. Čakovec, 2. Zagreb, 3. Osijek, 4. Dubrovnik, 5. Pučišća, 6. Novigrad."

Predviđen je prostor za dodavanje riječi „uz svaki je pojam na dnu s desna ostavljen prostor da dodate svoju zavičajnu riječ. Tako ćete dobiti svoj mali zavičajni rječnik." (Jelaska i Kovačević, 2003, str. 5), sadrži abecedni popis standardnih riječi i abecedni popis svih riječi, rečenice na zavičajnim govorima uz prijevod na standard, a na kraju su igre i zadatci s rješenjima.

1.4.1. Višejezičnost

Osim manjinskih skupina koje ne govore samo hrvatskim, već i svojim jezikom, pa možemo govoriti o višejezičnim sredinama, govori koji se svrstavaju u hrvatsko čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje često se toliko razlikuju od hrvatskoga književnoga jezika da se i te sredine također mogu nazvati višejezičnima. Iako, naravno, tu nije riječ o različitim jezicima, nego različitim idiomima unutar istoga jezika (Jelaska i Kovačević, 2003).

Postoji tzv. oktomita dvojezičnost koja je nama ovjde zanimljiva. Prema (Turza-Bogdan, 2013) okomita dvojezičnost ili vertikalni bilingvizam očituje se „kao odnos različitih dijalektalnih idioma i standardnoga jezika unutar istoga materinskoga jezika" ostvarenje primarne svrhe učenja hrvatskog jezika, razviti komunikacijsku kompetenciju u oba jezična podsustava.

1.4.2. Promjene u govoru

Svjedoci smo promjena u govoru. Vremena se drastično mijenjaju i danas su sve rjeđi slučajevi u kojima bi standardni jezik učenicima na početku školovanja bio potpuno nepoznat ili im stvarao ozbiljnije probleme kao što je u prošlosti bio češći slučaj. Zanimljiv je citat (Blažeka, 2008, str. 272) o toj problematici: „Usudili bismo se reći da je kod većine učenika relacija `od bližega prema daljemu i od poznatoga k nepoznatomu` gdje se pod bližim i poznatim smatra dijalekt, promijenjena u korist standardnog jezika.“

Prilikom opisa turopoljskog dijalekta Lončarić (2017, str. 5) navodi sljedeće osobine govora„Vidi se utjecaj standarda u svim kategorijama. Jak je utjecaj zagrebačkoga gradskoga govora, osobito u prigradskim naseljima, koja su već postala njegov sastavni dio. Taj se utjecaj očituje posebno u akcentu, u tonu i kvantiteti te mjestu, s tendencijom gubljenja fonološke intonacije i kvantitete„. Tim faktorima možemo pribrojiti i doseljavanja stanovništva iz nekajkavskih govornih područja, „Govor najmlađih naraštaja dobar je pokazatelj promjena...“ (Velički, Velički i Vignjević, 2009), a upravo time se bavimo u ovome istraživanju.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Tijek i način istraživanja

2.1.1. Ispitanici

Ispitanici u ovom istraživanju su učenici trećih i četvrtih razreda Osnovne škole Jurja Habdelića Velika Gorica. Uključeni su učenici iz matične škole u Velikoj Gorici (gradska sredina) i područnih škola u Velikoj Buni i Šiljakovini (seoska sredina). Ukupan broj ispitanika je 60 (N=60). Od čega je 22 učenika iz matične škole u Velikoj Gorici (N = 22), a ukupan broj ispitanika iz područnih škola je 41, od toga je 19 učenika iz Područne škole Šiljakovina (N=19) i 22 učenika iz Područne škole Velika Buna (N=22). Kriterij podjele ispitanika u ovom istraživanju je pripadnost seoskoj ili gradskoj sredini, a to je ujedno i nezavisna varijabla.

2.1.2. Hipoteze

H 1.0: Kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi.

H 1: Kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi.

H 1.1: Učenici znaju više riječi ako imaju dan kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene.

H 1.2. Učenici znaju manje riječi ako nemaju dani kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene

H 2.0: Ne postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini.

H 2.1: Postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini.

H 2.2: Učenici iz seoske sredine znaju više riječi od učenika iz gradske sredine.

H 2.3 Učenici iz gradske sredine znaju manje riječi od učenika iz seoske sredine.

2.1.3. Varijable

Zavisna: broj riječi koje učenici poznaju.
Nezavisna: pripadnost gradskoj ili seoskoj sredini.

2.1.4. Provedba istraživanja

Istraživanje je organizirano kao nastavni sat Hrvatskoga jezika u trajanju od 45 minuta. Provedeno je u dva dijela, ukupno pet aktivnosti. Ovakav način koncipiranja istraživanja je pogodan za ispitivanje učenika jer je provedeno u njihovom prirodnom okruženju, učionici, na nastavnome satu. Ovakav nastavni sat bi po tipu pripadao otvorenom sustavu.

Prvi dio istraživanja se odosi na (pre)poznavanje riječi u kontekstu i izvan njega. Kontekst je u ovom slučaju pjesma. U ovom dijelu istraživanja zanimaju nas i dolaze do izražaja riječi iz pasivnog riječnika, gdje je potrebno prepoznavanje i objašnjenje značenja riječi iz kajkavskog narječja na standardu. Drugi dio je izrada razlikovnog rječnika gdje je potrebno korištenje riječi iz aktivnog rječnika ili prisjećanje riječi iz

pasivnog leksika - razumiju, ali ne koriste (Velički i sur., 2009) i korištenje tih riječi za unos u razredni rječnik.

2.1.4.1. Prvi dio

Kao instrument , (ili metodički predložak na satu), korišena je pjesma *Tičica i ja* Dragutina Domjanića i listić s popisom riječi. To je popis od 16 riječi iz pjesme na kajkavskom narječju koje treba objasniti/prevesti na standard. Učenici su podijeljeni u dvije skupine koje paralelno rade isti zadatak ili različite zadatke. Jedna skupina dobiva zadatak prije obrade pjesme, a druga isti taj zadatak, ali nakon obrade i analize pjesme.

Prilikom odabira pjesme poštivalni su sljedeći kriteriji: 1. dob učenika, 2. odgojno-obrazovni krirerij: prilagođenost (NPIP 2006)-u, poštivali su se ključni pojmovi i obrazovna postignuća u 3. i 4. razredu kako bi se književno djelo uklopilo u nastavni proces i predmet Hrvatski jezik, 3. estetski kriterij: antologijski izbor književnog djela na kajkavskome narječju. Važan je i regionalno-geografski kriterij jer D. Domjanić nije regionalno određen zbog kajkavštine koja je bliska standardu i ne podliježe zakonitostima nijednoga govornoga idioma (Turza-Bogdan, 2013).

Tijek nastavnog sata (istraživanja)

Aktivnost 1

Učenici su podijeljeni u dvije skupine koje paralenlo rade različite zadatke. Učenici u prvoj skupini imaju zadatak napisati značenje riječi iz pjesme. Materijali korišteni u ovoj aktivnosti su listići s nekima od kajkavskih riječi iz pjesme (drobno, koraček, mam , sim, vse, kaj, dole, gdo, popevka, čez, bregi, videti, ni, vuho, škrlak, popevati)

Učenici u drugoj skupini imaju zadatak pročitati u sebi pjesmu koju su dobili na papirićima i označiti najljepši dio. Korišteni materijali su listići s pjesmom koje učenici predaju nakon vremena određenog za taj zadatak ili kada svi završe.

Aktivnost 2

Prva i druga skupina rade zajedno, a zadatak je pročitati pjesmu, nakon čega slijedi iznošenje dojmova i analiza. Sada čitamo pjesmu na glas jer se učenici iz prve skupine još nisu s njom susreli. Netko od učenika iz druge skupine čita pjesmu. Ovdje je preporučljivo da pjesmu čitaju učenici koji su dobro upoznati s narječjem na

kojem je pjesma napisana zbog što točnijeg izražaja pa time i boljeg dojma. Učenici iz druge skupine čitaju najljepši dio pjesme kojeg su prethodno označili i objašnjavaju što im se svidjelo i zašto. Materijali korišteni u ovom dijelu su papiri s pjesmom koje sada imaju svi učenici ispred sebe. Nakon toga druga skupina dobiva zadatak pročitati najljepši dio i objasniti zašto su odabrali baš taj dio.

Aktivnost 3

Sada učenici iz druge skupine (S2) rješavaju zadatak koji je prva skupina (S1) već prije riješila, a to je napisati značenje riječi iz pjesme, ali oni sad imaju pred sobom pjesmu. Za to vrijeme učenici iz S1 trebaju zalijepiti listić i postaviti plakat na ploču. Taj plakat će se koristiti u nastavku istraživanja.

2.1.4.2. Drugi dio

U drugom dijelu istraživanja učenici izrađuju razlikovni rječnik po uzoru na primjere iz zavičajnog rječnika *Zaviri* (Jelaska i Kovačević, 2003).

Aktivnost 4

Korišteni materijali su papirići sa slovima i plakat na kojeg kasnije postavljamo papiriće koji predstavljaju unose u rječnik. Svakom učeniku je dodijeljeno jedno slovo i svaki učenik dobiva po dva papirića s napisanim slovom . Svi učenici imaju isti zadatak, a to je sjetiti se riječi iz mjesnog govora koje počinju slovom koje su dobili. Tu je potrebno korištenje riječi iz njihovog aktivnog rječnika. Ako se ne mogu sjetiti riječi, mogu iskoristiti prijedlog. Od učenika se traži da zapišu riječ na papirić i napišu značenje te riječi na standardu te da prikažu tu riječ crtežom.

Aktivnost 5

Materijali: listići s riječima tj. unosima u rječnik (riječ, objašnjenje/značenje, crtež), plakat na kojem se izrađuje razredni rječnik. Zadatak u ovoj aktivnosti je zajedničko sastavljanje rječnika na ploči. Učenici dolaze pred ploču po abecednom redu riječi koje su napisali i predstavljaju svoje riječi – unose u rječnik. Slijedi zajednički odabir riječi koja će biti zaljepljena na plakat (ako učenik ima dvije riječi).

U nastavku se nalazi pjesma korištena u istraživanju s označnenim riječima čije značenje se tražilo u prvom dijelu istraživanja.

Tičica i ja

Kukmica mala na glavi,
drobni koraček sim, tam,
ali kad krila raširiš,
čisto po nebu si **mam**.

Tam je za vsakoga sunca,
tam je veselja za **vse**,
briga te, **kaj** je tu **dole**,
gdo ti tam gore kaj sme?

Vsejeno kaj si tak mala,
tvoja **popevka** zvoni
dalko **čez brege** i dole,
če te ni **videti ni**.

Kukmica tebi na glavi,
meni na **vuhu škrlak**,
kaj nas je briga za koga
pak si **popevamo** tak.

Dragutin Domjanić

3. Rezultati istraživanja

Rezultati su prikazani u dva dijela s obzirom da je tako koncipirano provedeno istraživanje. Podatci su razvrstani, analizirani i sintetizirani te vrednovani kvalitativno i kvantitativno. Izračunati su statistički pokazatelji, mjere srednje vrijednosti; aritmetička sredina brojčanih podataka. Izračunat je i t-test za usporedbu podataka i utvrđivanje statističke značajnosti.

Sređivanje podataka provedeno je na sljedeći način: u prvom dijelu istraživanja, u kojem su učenici trebali napisati značenje kajkavskih riječi, odgovori su razvrstani u dvije kategorije: točno i netočno. U dugom dijelu, u kojem se izrađivao razredni razlikovni rječnik, odgovori su svrstani u dvije kategorije: 1) samostalno prisjećanje (S) podrazumijeva da se učenik sam sjeti riječi iz zavičajnog govora koja počine određenim slovom i 2) korištenje prijedloga (P), što podrazumijeva korištenje

predložene riječi u slučaju da se učenik sam ne može sjetiti riječi na zavičajnom idiomu.

U kategoriji koja se odnosi na korištenje prijedloga razlikuje se razumijevanje predložene riječi (R) od nerazumijevanja (NR) što se različito i zasebno vrednuje (razumije/ne razumije predloženu riječ). Bilježi se broj riječi: 0, 1 ili 2 te broj riječi koje razumiju i/ili ne razumiju. Podatci su prikazani tablično i grafički radi lakše interpretacije i preglednosti dobivenih podataka i rezultata te lakšeg izvođenja zaključaka.

Podatci su također podijeljeni po kriteriju geografske pripadnosti budući da je istraživanje provedeno u tri naselja na području rasprostranjenosti turopoljskoga dijalekta. Nezavisna varijabla je utvrđena geografskom pripadnošću ispitanika stoga je to značajan segment istraživanja. S obzirom da prema karti dijelekata kajkavskog narječja (Lončarić, 2017) područje na kojem je prisutan turopoljski dijalekt obuhvaća gradsku sredinu, grad Veliku Goricu i okolno ruralno područje zanimalo nas je hoće li postojati razlika u rezultatima dobivenima kod učenika iz različitih sredina.

U ovom istraživanju zbog opsega istraživanja i dostupnosti uzoraka (istraživanje je provedeno među učenicima jedne osnovne škole) obuhvaćeno je malo područje ruralne sredine, samo dva naselja, Velika Buna i Šiljakovina.

3.1. Interpratacija prvog dijela istraživanja (razumijevanje riječi iz pjesme)

Za ovaj dio istraživanja odabrana je pjesma *Tičica i ja* Dragutina Domjanića. Ova pjesma je primjerena za rad s učenicima kao ispitanicima, a to dokazuje i to što je korištena u istraživanju recepcije kajkavske poezije (Turza-Bogdan, 2013) također u trećem razredu. Primjerena je uzrastu, dobi učenika zbog motiva i teme bliske djeci te općenite vesele intonacije i atmosfere pjesme. „Pjesme Dragutina Domjanića odlikuju se slikovitošću i melodioznošću. Dragutin Domjanić nije dječji pisac, ali je zbog svojih zavičajnih motiva i jezičnoga izraza vrlo blizak djeci ...“ (Čosić, 2017, str. 50). Također, izbor Domjanićeve poezije pokazao se pogodnim zbog njegove regionalno neodređene kajkavštine pa je stoga primjerena za ispitivanje turopoljskog dijalekta jer ima dosta poveznica i sličnosti s tim dijalektom. Ne razlikuje se puno od turopoljskog dijeletka kajkavskoga narječja što je bio važan faktor pri odabiru pjesme.

U istraživanju nas je zanimalo postoji li, i ako postoji, kakva je razlika u razumijevanju riječi sa i bez danog konteksta u kojem su korištene. U tu svrhu korišten je samo popis riječi kod jedne skupine ispitanika i iste te riječi uz dani kontekst, koji je u ovom slučaju pjesma. Sve riječi s popisa nalaze se u pjesmi i napisane su redoslijedom pojavljivanja u pjesmi koja je prethodno pročitana i interpretirana i učenici imaju pjesmu pred sobom za vrijeme provedbe tog dijela istraživanja. Također nas je zanimalo postoji li razlika u razumijevanju, tj. ukupnom broju riječi između ispitanika koji pripadaju gradskoj i seoskoj sredini.

Učenicu su bili podijeljeni u dvije skupine - prva u kojoj su dane riječi prije obrade pjesme (skupina 1, S1) i druga, u kojoj su dane riječi nakon interpretacije i čitanja pjesme (skupina 2, S2). Obje skupine dobivaju jednake listiće s popisom od 16 riječi čije značenje treba objasniti. Podatci i rezultati prvo su prikazani za svaku skupinu zasebno (Velika Buna, Šiljakovina i Velika Gorica), a poslije uporedno za sve skupine zajedno.

3.1.1. Velika Buna

Tablica 1: Velika Buna

riječ	B1		B2		B ukupno	
	N	%	N	%	N	%
drobno	2	16.67	7	70.00	9	40.91
koraček	8	66.67	10	100.00	18	81.82
mam	1	8.33	10	100.00	11	50.00
sim	3	25.00	2	20.00	5	22.73
vse	3	25.00	9	90.00	12	54.55
kaj	9	75.00	6	60.00	15	68.18
dole	10	83.33	8	80.00	18	81.82
gdo	9	70.00	7	70.00	16	72.73
popevka	9	75.00	10	100.00	19	86.36
čez	0	0.00	10	100.00	10	45.45
bregi	7	58.33	10	100.00	17	77.27
videti	10	83.33	10	100.00	20	90.91
ni	4	33.33	6	60.00	10	45.45
vuho	11	91.67	10	100.00	21	95.45
škrlak	1	8.33	8	80.00	9	40.91
popevati	8	66.67	9	90.00	17	77.27
suma	**95**	**49.48**	**132**	**82.50**	**227**	**64.49**
N	12		10		22	

U Tablici 1 prikazan je broj točnih odgovora za svaku ponuđenu riječ (N) i postotak točnih odgovora s obzirom na broj učenika (%). Za prvu skupinu ispitanika (B1, N=12), i drugu skupinu (B2, N=10) te za obje skupine zajedno (B ukupno, N=22).

Iz podataka iz prve skupine ispitanika (N=12) možemo vidjeti da je najveći broj točnih odgovora po učeniku 11/16 i taj rezultat se pojavljuje kod 2 učenika. Najmanji broj točnih odgovora po učeniku iznosi 3/16. Prosjek točnih odgovora po učeniku iznosi približno 8/16 što je polovina. Mogli bismo reći da prosječno svaki učenik točno objašnjava pola ponuđenih riječi.

Riječ s najmanjim brojem točnih odgovora u prvoj skupini učenika iz Velike Bune (B1) je 0/12 za riječ *čez*, a riječ s najvećim brojem točnih odgovora je *vuho* koju zna 11/12 učenika, dakle samo jedan učenik ne zna ovu riječ. Razlog tome je vjerojatno sličnost riječi *vuho* s riječju *uho* iz standarda od koje se razlikuje samo po protetičkome v na početku riječi, za razliku od riječi *čez* koja se od standardonga ekvivalenta *kroz* sasvim razlikuje po obliku pa ju je teže prepoznati ako ispitanici nisu izloženi ovoj riječi.

Iz podataka za drugu skupinu ispitanika (B2, N=10) možemo vidjeti da je najveći broj točnih odgovora po učeniku 16/16, podatak se pojavljuje jednom, što znači da jedan učenik pravilno objašnjava sve ponuđene riječi.

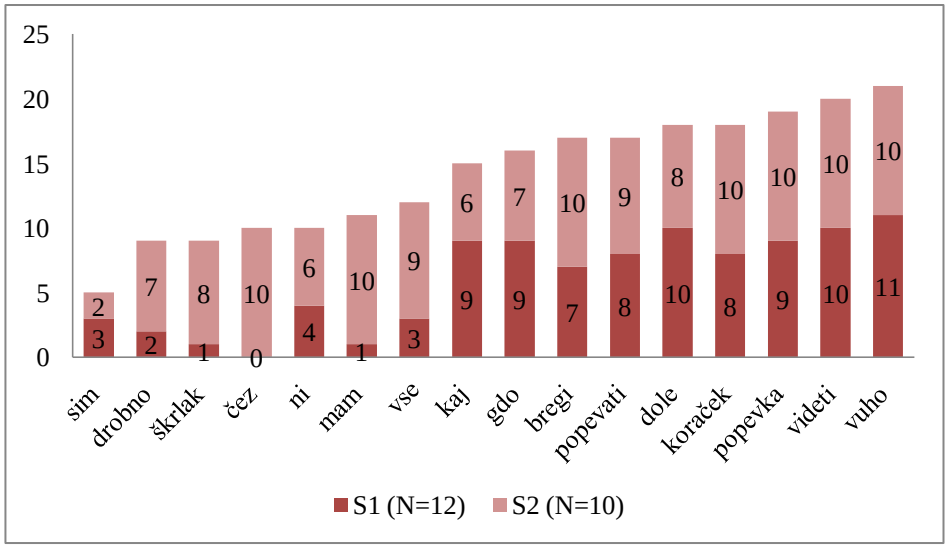
Najmanji broj točnih odgovora u skupini B2 je 10/16. Prosječan broj točnih odgovora po učeniku iznosi približno 13/16. Maksimalan broj učenika koji točno objašnjavaju pojedinu riječ iznosi 10/10, i taj podatak se pojavljuje kod 7 riječi od ukupno 16. To su riječi: *koraček, mam, popevka, čez, bregi, videti i vuho*. Ovaj podatak nam govori da svi učenici iz skupine B2 daju točno objašnjenje za 7 od ukupno 16 riječi. Najmanji broj učenika koji znaju pojedinu riječ je 2/10 za riječ *sim*, a to se može vidjeti i iz Tablice 1. Objašnjenje: riječi s puno točnih odgovora, slične su standardu osim riječi *čez* koja je učenicima bila zanimljiva baš zato što se razlikuje, a riječ *sim* je sasvim različita što može objasniti nepoznavanje te riječi kod velikog broja učenika.

Broj ukupnih točnih odgovora u B1 je 95 što iznosi 49,48%, u B2 je 123 tj. 82,50% riješenosti, a ukupan broj točnih odgovora kod ispitanika iz skupine B je 227 što je 64,49%. Možemo primjetiti veliku razliku između rezultata prve i druge skupine koju možemo pripisati velikom interesu za pjesmu koji su učenici izrazili prilikom interpretacije pjesme i entuzijazmu koji su učenici pokazali prilikom pokušaja prijevoda riječi te su vjerojatno iz tog razloga mnogi zapamtili značenje riječi koje su im bile nove i zanimljive.

T- test prve i druge skupine pokazuje da postoji statistički značajna razlika između skupina ispitanika B1 i B2. Rezultat t-testa je 0.0018 što je manje od 0.05, a to znači da je 0.18% šanse da je razlika između skupina nastala slučajno pa možemo zaključiti da postoji statistički značajna razlika između ove dvije skupine. Stoga odbacujemo nul-hipotezu H1.0: kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi i

prihvaćamo H1: kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi, a prema tome i izvedene hipoteze: H1.1.učenici znaju više riječi ako imaju dan kontekst u kojem se te riječi nalaze i H1.2.: učenici znaju manje riječi ako nemaju dan kontekst u kojem su te riječi.

Graf 1: Prikaz rezultata B1 i B2

Graf 1 prikazuje broj ukupnih riječi koje učenici iz prve, druge te obje skupine zajedno poznaju prikazani za svaku riječ. Riječ s najviše ukupnih točnih odgovora je riječ *vuho*, a riječ s najmanje ukupnih točnih objašnjenja je riječ „sim“. Mogući i vjerojatni razlozi za to su već spomenuti. Zanimljiv je rezultat riječi *čez* koja u skupini 1 ima rezultat 0, a u skupini 2 rezultat 10, što znači da svi učenici iz druge skupine daju točan odgovor, dok u prvoj skupini nitko nije znao značenje. Ova riječ je učenicima bila nova, nepoznata i zanimljiva pa su obratili pažnju na nju i zapamtili je.

3.1.2. Šiljakovina

Tablica 2: Šiljakovina

riječ	Š1		Š2		Š ukupno	
	N	%	N	%	N	%
drobno	0	0.00	5	50.00	5	26.32
koraček	6	66.67	9	90.00	15	78.95
mam	4	44.44	3	30.00	7	36.84
sim	8	88.89	8	80.00	16	84.21
vse	3	33.33	8	80.00	11	57.89
kaj	7	77.78	10	100.00	17	89.47
dole	9	100.00	10	100.00	19	100.00
gdo	5	70.00	7	70.00	12	63.16
popevka	6	66.67	9	90.00	15	78.95
čez	3	33.33	6	60.00	9	47.37
bregi	7	77.78	8	80.00	15	78.95
videti	9	100.00	9	90.00	18	94.74
ni	5	55.56	4	40.00	9	47.37
vuho	8	88.89	8	80.00	16	84.21
škrlak	5	55.56	8	80.00	13	68.42
popevati	9	100.00	10	100.00	19	100.00
suma	**94**	**65.28**	**122**	**76.25**	**216**	**71.05**
N	9		10		19	

Najveći broj točnih odgovora po učeniku u prvoj skupini (Š1, N=9) iznosi 13/16, podatak se pojavljuje jednom, a najmanji broj točnih odgovora po učeniku iznosi 8/16 i taj podatak se pojavljuje dva puta. Prosječan broj točnih odgovora ispitanika u prvoj skupini iznosi približno 10/16.
Najveći broj učenika koji znaju pojedinu riječ je 9/9 i to se pojavljue kod 3 riječi (*dole*, *videti*, *popevati*), dok je najmanji broj učenika koji znaju neku riječ 0/9 (nitko) i to je jedna riječ, *drobno*. Prve tri spomenute riječi slične su standardu osim po realizaciji staroslavenskog jata (*dole*-dolje, *videti*-vidjeti) i prefiksa po- kod riječi *popevati* (po-pevati, pjevati), a drobno sasvim je različita od standardnog oblika – *malo*, *maleno*.

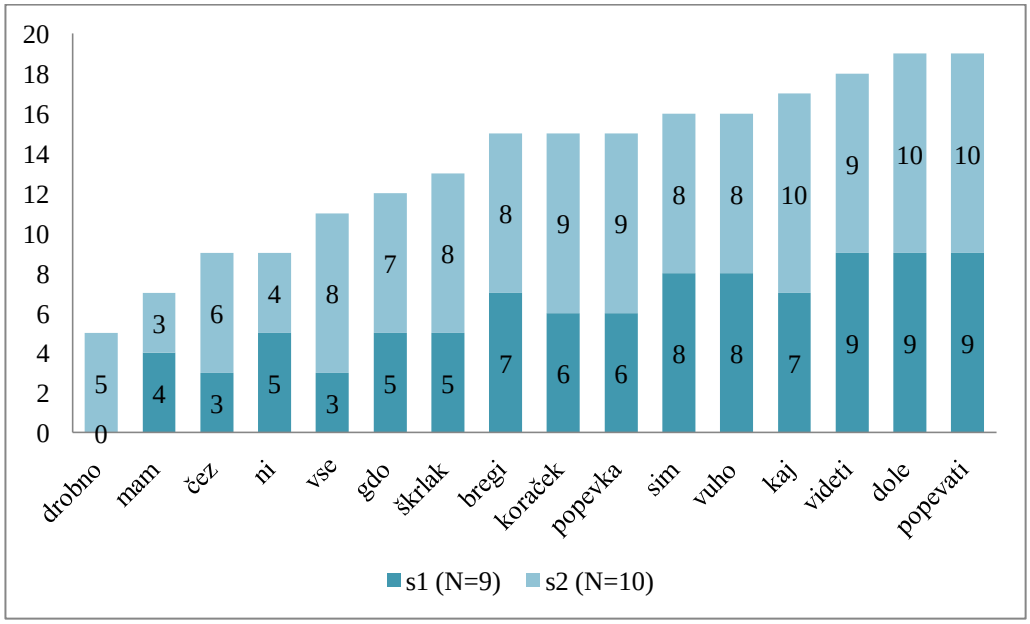
Iz rezultata za drugu skupinu učenika (Š2, N=10) možemo vidjeti da je najveći broj točnih objašnjenja riječi po učeniku 16/16 (sve riječi), kod 2 učenika, a najmanji broj

točnih odgovora po učeniku 5/16, 1 učenik. Prosječan broj točnih odgovora po učeniku iznosi približno 12/16.

Najveći broj učenika koji znaju pojedinu riječ iznosi 10/10 (svi učenici), nailazimo na 3 takve riječi (*kaj*, *dole*, *popevati*), a najmanji 3/10 učenika, 1 takva riječ (*mam*). Prosječan broj učenika koji odgovaraju točno iznosi približno 8/10.

Ukupan broj točnih odgovora u skupini Š1 je 94 ili 65,28%, dok je u skupini Š2, 122 ili 76,25%. Ukupan br. točnih odgovora za ispitanike iz Šiljakovine iznosi 216 ili 71,05% točnih odgovora. Rezultat dobiven t-testom je 0,264 što pokazuje da postoji 26% šanse da je razlika između skupina nastala slučajno. Time možemo zaključiti da prihvaćamo nul-hipotezu, H1.0. Zaključujemo da kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi te da u ovoj skupini ispitanika ne postoji statistički značajna razlika između skupine 1 i 2 učenika iz Šiljakovine. H1: Kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi nije dokazana u ovoj skupini ispitanika.

Graf 2: Šiljakovina

Graf 2 prikazuje broj ukupnih riječi koje učenici iz prve, druge te obje skupine zajedno poznaju prikazani za svaku riječ. Riječi s najviše ukupnih točnih odgovora su riječi *dole* i *popevati*, a riječ s najmanje ukupnih točnih odgovora je riječ *drobno*, mogući vjerojatni razlozi za to su već prije spomenuti.

3.1.3. Velika Gorica

Tablica 3: Velika Gorica

riječ	G1		G2		G ukupno	
	N	%	N	%	N	%
drobno	1	11.11	6	60.00	7	36.84
koraček	9	100.00	10	100.00	19	100.00
mam	0	0.00	1	10.00	1	5.26
sim	4	44.44	7	70.00	11	57.89
vse	2	22.22	8	80.00	10	52.63
kaj	9	100.00	6	60.00	15	78.95
dole	9	100.00	8	80.00	17	89.47
gdo	1	11.11	0	0.00	1	5.26
popevka	5	55.56	9	90.00	14	73.68
čez	0	0.00	4	40.00	4	21.05
bregi	8	88.89	8	80.00	16	84.21
videti	9	100.00	10	100.00	19	100.00
ni	5	55.56	2	20.00	7	36.84
vuho	6	66.67	7	70.00	13	68.42
škrlak	0	0.00	9	90.00	9	47.37
popevati	8	88.89	5	50.00	13	68.42
suma	**76**	**52.78**	**100**	**62.50**	**176**	**57.89**
N	9		10		19	

Iz podataka prikupljenih od prve skupine ispitanika iz Velike Gorice (G1, N=9) možemo vidjeti da je najveći broj točnih odgovora po učeniku 10/16 i to se pojavljuje kod 2 učenika. Najmanji broj točnih odgovora po učeniku iznosi 6/16, dobiveno kod jednog učenik. Prosjek točnih odgovora po učeniku iznosi približno 8/16 što je polovina. To znači da svaki učenik prosječno točno objašnjava pola zadanih riječi.

Riječ s najmanjim brojem točnih odgovora u prvoj skupini učenika iz Velike Gorice (G1) je 0/12, i taj podatak se pojavljuje kod 3 riječi: *mam*, *čez* i *škrlak* što znači da nijedan učenik ne zna ove riječi. Riječi s najvećim brojem točnih odgovora su *koraček*, *kaj* i *videti*. Ove tri riječi zna 11/12 učenika. Razlog tome je vjerojatno sličnost, odnosno razlika u obliku riječi u odnosu na standardne ekvivalente tih riječi.

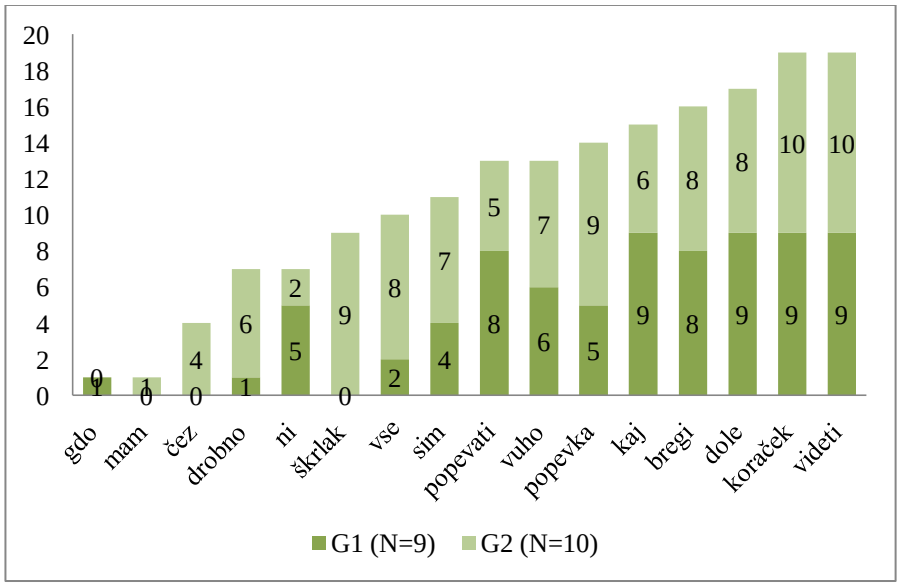
Iz podataka za drugu skupinu ispitanika (G2, N=10) možemo vidjeti da je najveći broj točnih odgovora po učeniku 13/16, podatak se pojavljuje jednom, dok je

najmanji broj točnih odgovora 7/16, 2 učenika. Prosječan broj točnih odgovora po učeniku iznosi približno 10/16.

Maksimalan broj učenika koji točno objašnjavaju pojedinu riječ iznosi 10/10 i taj podatak se pojavljuje kod 2 riječi (*koraček* i *videti*), što znači da ove dvije, od ukupno 16 riječi, znaju svi učenici. Najmanji broj učenika koji znaju pojedinu riječ je 0/10 (nitko od ispitanika ne zna točno objasniti značenje riječi *gdo*), a to se može vidjeti i iz Tablice 3. *Koraček* i *videti* su slične standardu – *koraček*/koračić(korak) – najveća razlika se očituje u tvorbi deminutiva (sufiksi *-ek, -ec*) vidljiva kod ove riječi, razlika u odnosu na stndard (*-ić, -čić, -(a)c, -ečk, -ič(a)k za im. m.r.*) (Težak i Babić, 2003) za razliku *gdo* – tko koja je po obliku ili eventualnom sličnošću standardu ne daje naslutiti značenje riječi bez prethodnog poznavanja ili susreta s riječju.

Ukupan broj točnih odgovora kod ispitanika iz G1 je 76 ili 52,78% riječi, kod G2 je 100 ili 62,50% riječi, a ukupan broj točnih riječi kod ispitanika iz cijele velikogoričke skupine je 176 ili 57,89%. Razultat skupine G2 je veći od rezultata skupine G1, ali ta razlika nije statistički značajna što doznajenmo izračunom t-testa koji iznosi 0,4272. Dakle, postoji šansa od 43% da je razlika nastala slučajno. Odbacujemo hipotezu i možemo reći da nema razlike među skupinama. Kao i kod skupine Š, prihvaćamo nul-hipotezu, H 1.0: Kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi i odbacujemo H 1: Kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi.

Graf 3: Velika Gorica

Iz Grafa 3 možemo vidjeti da su riječi s najviše točnih odgovora videti i *koraček* ukupno po 19 učenika, a to je 100% od ukupnog broja, dakle, svi ispitanici u ovoj skupini daju točna objašnjenja nevedenih riječi. Najmanje rezultate imaju riječi *mam* i *gdo* s ukupno po jedan točan odgovor.

3.1.4. Usporedba

3.1.4.1. Usporedba prve i druge skupine

Tablica 4: Usporedba S1 i S2

riječ	S1		S2		S1 + S2	
	N	**%**	**N**	**%**	**N**	**%**
drobno	3	10.00	18	60.00	21	35.00
koraček	23	76.67	29	96.67	52	86.67
mam	5	16.67	14	46.67	19	31.67
sim	15	50.00	17	56.67	32	53.33
vse	8	26.67	25	83.33	33	55.00
kaj	25	83.33	22	73.33	47	78.33
dole	28	93.33	26	86.67	54	90.00
gdo	15	46.67	14	46.67	29	48.33
popevka	20	66.67	28	93.33	48	80.00
čez	3	10.00	20	66.67	23	38.33
bregi	22	73.33	26	86.67	48	80.00
videti	28	93.33	29	96.67	57	95.00
ni	14	46.67	12	40.00	26	43.33
vuho	25	83.33	25	83.33	50	83.33
škrlak	6	20.00	25	83.33	31	51.67
popevati	25	83.33	24	80.00	49	81.67
suma	265	55.21	354	73.75	619	64.48
N	30		30		60	

U tablici su prikazani ukupni rezultati, dobiveni zbrajanjem rezultata svih prvih i svih drugih skupina iz svih mjesta u kojima su prikupljani podatci. U stupcu *S1* su rezultati prvih skupina B1, Š1 i G1, a u stupcu *S2* rezultati iz pojedinačnih skupina B2, Š2 i G2. Iz prikupljneih podataka možemo iščitati da su riječi s najmanjim postotkom u svim prvim skupinama zajedno (S1) riječ *čez* i *drobno* sa po 10% učenika koji ih znaju, što je minimalan rezultat, zatim slijede *mam* (17%), i *škrlak* (20%). Najveći postotak u S1 ukupno imaju riječi *dole* i *videti* (93%), te *kaj*, *vuho* i *popevati* (83%). Prosjek za S1 iznosi 55% ispravnih objašnjenja značenja riječi.

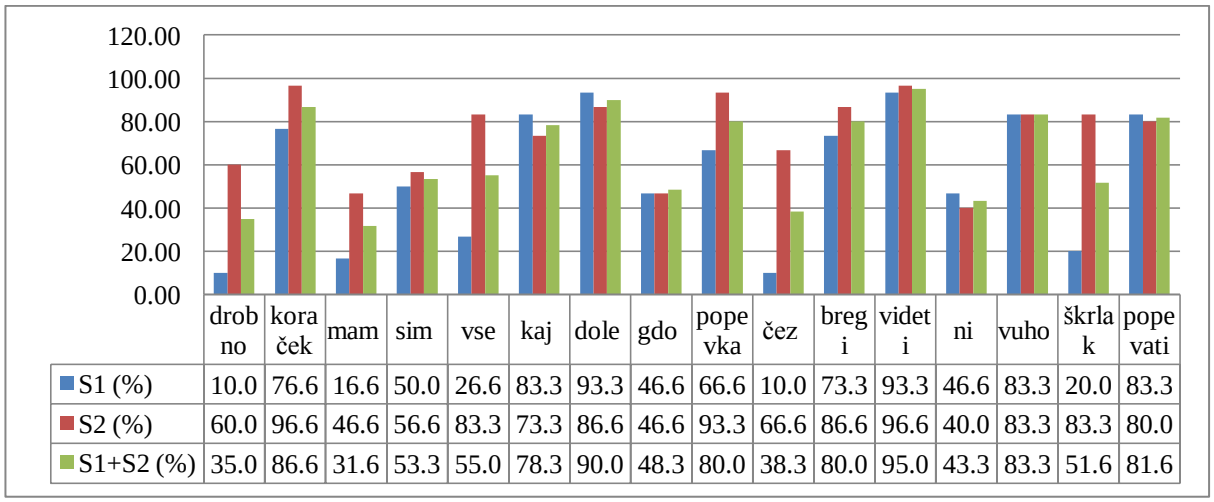
Minimalan rezultat u S2 sveukupno ima riječ *ni* (40%), zatim slijede *mam* i *gdo* (47%). Maksimalna vrijednost u S2 iznosi 97% točnih objašnjanja za riječi *koraček* i *videti*, zatim slijedi riječ *popevka* (93%). Prosjek za S2 iznosi 74% točnih objašnjenja.

Graf 4 prikazuje rezultate za S1, S2 i sveukupne rezultate svih ispitanika (S1+S2) izražene u postotcima. Ukupno najmanje točnih odgovora imaju riječi *mam* (32%), *drobno* (35%) i *čez* (38%). Maksimalan broj ukupnih točnih objašnjenja ima riječ *videti* (95%), a nakon nje *dole* (90%) i *koraček* (86%).

Postotak točnih riječi raste do riječi *kaj* koja je otprilike na sredini i ujedno prepolavlja popis riječi na one koje su sličnije standardu i na one koje se očitije razlikuju od standarda. To se može točno iščitati iz Grafa 6. Riječi koje se razlikuju od standarda su sljedeće: *mam, drobno, čez, ni, gdo, sim, vse, škrlak.* Zatim slijedi riječ *kaj* i nakon nje su riječi slične standardu, a to su: *bregi, popevka, popevati, vuho, koraček, dole, videti*. Ove riječi imaju vidljivo više rezultate od riječi koje su različite od standarda, što se moglo i očekivati.

T-test pokazuje rezultat od 0,0486 < 0,05, prema tome možemo zaključuti da postoji statistički značajna razlika između skupina 1 i 2. Odbacujemo nul-hipotezu, H1.0: kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi i prihvaćamo H1: kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi, a prema tome i H 1.1: Učenici znaju više riječi ako imaju dan kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene i H 1.2. Učenici znaju manje riječi ako nemaju dani kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene

Graf 4: Usporedba S1 i S2

	drobno	koraček	mam	sim	vse	kaj	dole	gdo	popevka	čez	bregi	videti	ni	vuho	škrlak	popevati
S1 (%)	10.0	76.6	16.6	50.0	26.6	83.3	93.3	46.6	66.6	10.0	73.3	93.3	46.6	83.3	20.0	83.3
S2 (%)	60.0	96.6	46.6	56.6	83.3	73.3	86.6	46.6	93.3	66.6	86.6	96.6	40.0	83.3	83.3	80.0
S1+S2 (%)	35.0	86.6	31.6	53.3	55.0	78.3	90.0	48.3	80.0	38.3	80.0	95.0	43.3	83.3	51.6	81.6

3.1.4.2. Usporedba rezultata gradske i seoske sredine

Tablica 5: Usporedba gradske i seoske sredine

riječ	SS (B+Š)		GS (G)		SS+GS	
	N	%	N	%	N	%
drobno	14	34.15	7	36.84	21	35.00
koraček	33	80.49	19	100.00	52	86.67
mam	18	43.90	1	5.26	19	31.67
sim	21	51.22	11	57.89	32	53.33
vse	23	56.10	10	52.63	33	55.00
kaj	32	78.05	15	78.95	47	78.33
dole	37	90.24	17	89.47	54	90.00
gdo	28	5.26	1	5.26	29	48.33
popevka	34	82.93	14	73.68	48	80.00
čez	19	46.34	4	21.05	23	38.33
bregi	32	78.05	16	84.21	48	80.00
videti	38	92.68	19	100.00	57	95.00
ni	19	46.34	7	36.84	26	43.33
vuho	37	90.24	13	68.42	50	83.33
škrlak	36	87.80	9	47.37	45	75.00
popevati	36	87.80	13	68.42	49	81.67
suma	457	69.66	176	57.89	633	65.94
N	41		19		60	

Tablica 5 prikazuje usporedbu rezultata dobivenih iz podataka prikupljenih u gradskoj i seoskoj sredini. Podatci su izraženi kao broj točnih odgovora, tj. ukupan broj ispitanika koji točno odgovaraju (stupac N) i kao postotak od ukupniog broja ispitanika (stupac %) radi lakše usporedbe rezultata zbog nejednakog broja ispitanika u svim skupinama.

Stupac *SS (B+Š)* prikazuje sve podatke prikupljene u seoskoj sredini (SS), dakle podatke iz Velike Bune (B) pribrojene podatcima prikupljenima u Šiljakovini (Š). Stupac *GS (G)* prikazuje podatke prikupljene u gradskoj sredini (GS), odnosno podatke prikupljene od ispitanika iz skupine G (Velika Gorica).Ova tablica obuhvaća i prikazuje podatke za sve sudionike istraživanja, ukupno N=60, od kojih je iz gradske sredine N=19, a iz seoske N=41.

Minimalan broj točnih odgovora u seoskoj sredini ukupno (SS) ima riječ *drobno* (34), zatim slijede *mam* (43%), te *čez* i *ni* (46%). Maksimalni rezultat u seoskoj

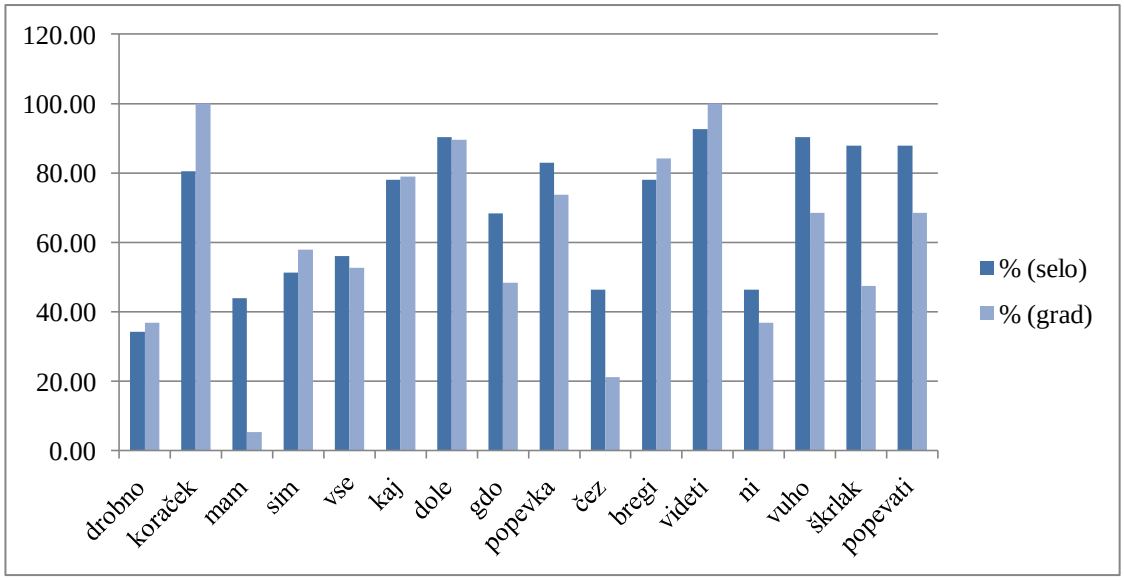
sredini ima riječ *videti* (93%), slijede ju *vuho* i *dole* (90%). Prosječan rezultat za seosku sredinu je 70%.

Minimalan rezultat u gradskoj sredini (GS) ima riječ *mam* (5%), *čez* (21%), *drobno* i *ni* (37%). Maksimalan rezultat koji se pojavljuje u GS je 100%, a to znači da svi učenici u obje skupine (G1 i G2) znaju riječi *koraček* i *videti* (100%) zatim slijedi rezultat za riječ *dole* (89%). Prosjek za GS je 58% točnih rješenja.

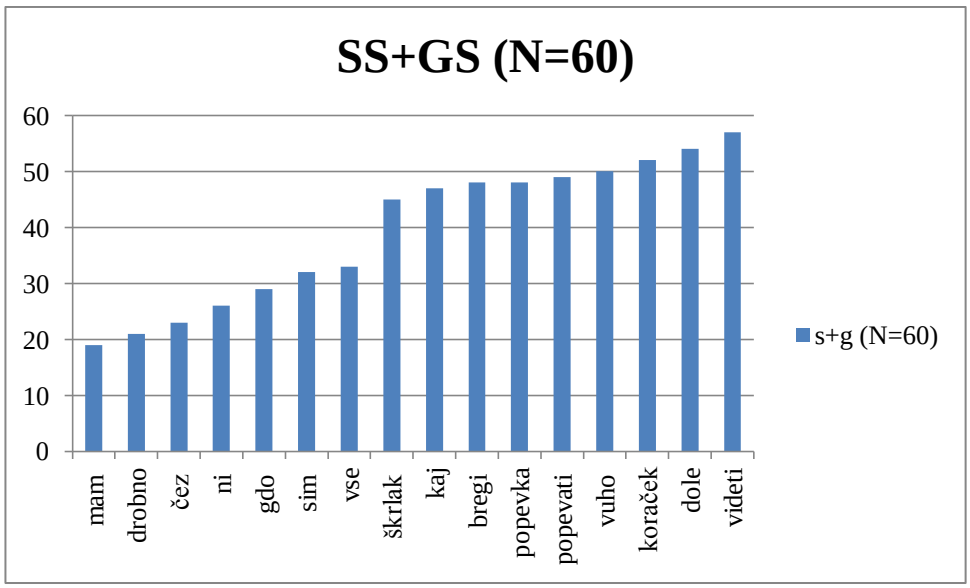
Graf 5 prikazuje usporedbu rezultata SS i GS. Ukupni rezultati za pojedinu riječ već su prikazani u Grafu 4 kod usporedne S1 i S2 gdje je prikazan ukupan broj riječi. U Grafu 6 podatci su izraženi postotkom i prikazuju se samo ukupni rezultati svih skupina za razliku od Grafa 4 u kojem su prikazani i podatci za pojedine skupine ispitanika. Rezultati su poredani od najmanje do najveće vrijednosti.

Izračunom t-testa za GS i SS dobili smo rezultat 0,21 > 0,05 pa prihvaćamo H0, H2.0: ne postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini i odbacujemo H2, H2.1: postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini, H2.2: Učenici iz seoske sredine znaju više riječi od učenika iz gradske sredine i H 2.3 Učenici iz gradske sredine znaju manje riječi od učenika iz seoske sredine.

Graf 5: Usporedba SS i GS

Graf 6: Ukupno SS i GS, svi ispitanici

3.2. Interpretacija drugog dijela istraživanja (izrada razlikovnog rječnika)

Podatci su raspoređeni u dvije kategorije: *riječi* (podkategorije: *samostalno* sastavljanje - S ili *korištenje prijedloga - P*) i *razumijevanje - R* (podkategorije: *razumije - R*) ili ne *razumije - NR*) za svako pojedino slovo. Podatci su izraženi kao broj prikupljenih riječi i postotak od ukupnog broja riječi. Tablice prikazuju prikupljene podatke za svaku skupinu posebno (B, Š, G) te za sve skupine zajedno.

Stupac S označava broj riječi koje su učenici samostalno osmislili, dok su riječi koje su korištene kao predložene riječi svrstane u kategoriju P. Stupac označen slovom R označava broj, odnosno postotak riječi koje su učenici razumjeli, a NR riječi koje nisu razumjeli. Ove kategorije se međusobno preklapaju. Kategorija R uključuje sve riječi iz stupca S jer su to riječi kojih su se učenici sami sjetili pa prema tome možemo zaključiti da ih razumiju plus riječi iz kategorije P za koje je utvrđeno da ih razumiju. Kategorija NR uključuje dio riječi iz kategorije P za koje ispitanici nisu pokazali razumjevanje, tj. tražili su objašnjanje ponuđene predložene riječi.

Postoji mogućnost korištenja dodatne riječi nakon što iskoriste već jednu. Svaki učenik može imati jednu ili dvije riječi, zbog lakše obrade podataka najviše dvije. Sve riječi nisu u razrednom rječniku jer su neke duple za jedno slovo pa smo zajedno odlučili koju ćemo zalijepiti na rječnik tj. unijeti u rječnik.

3.2.1. Velika Buna

Broj ispitanika iz Područne škole Velika Buna iznosi N=22 učenika, ukupan broj korištenih riječi je 34 što nam govori da je prosječan broj korištenih riječi 1,5 riječ po učeniku. Broj riječi koje razumiju (R) je ukupno 31 od 34 što je 91%, a ne razumiju (NR) 9% korištenih riječi. Prema tome možemo zaključiti da je prosječan broj riječi koje razumiju 1,4 po učeniku (Tablica 10). Samostalno sastavljenih riječi (S) ima ukupno 23 na 22 učenika što iznosi prosječno otprilike jednu riječ po učeniku. To je 68% riječi kojih su se sami sjetili od ukupnog broja riječi, a ostalih 11 ili 32% su korištene predložene riječi (P).

Neke od riječi iz kategorije S, dakle samostalno sastavljene riječi, odnosno unosi u rječnik su: B/*breg*/brijeg, B/*belo*/bijelo, C/*cucek*/pas, Č/*čavelj*/čavao, D/*drobno*/malo, D/*dumast*/glup, F/*fučkáti*/fućkati, J/*juva*/juha, K/*kuvača*/kuhača, N/*nemrem*/ne mogu, P/*purek*/puran, S/*sinek*/sin, T/*tikvanja*/tikva, tikvica, V/*vugorek*/krastavac, Z/*zajec*/zec, Ž/*žumanjek*/žumanjak.

Riječi iz kategorije P, RP: A/*ambrela*/kišobran, G/*gablec*/užina, H/*hiža*/kuća, R/*ranjgla*/lonac, R/*rubec*/marama, Š/*šporet*/štednjak, a iz kategorije NRP: A/*afinger*/vješalica za odjeću, L/*lojtra*/ljestve, O/*obluk*/prozor, Š/*špigl*/ogledalo, T/*traktur*/lijevak.

Tablica 6: razlikovni rječnik – Velika Buna

Buna			
riječi		razumijevanje	
S	P	R	NR
23	11	31	3
67.65%	32.35%	91.18%	8.82%

3.2.2. Šiljakovina

Broj učenika N=19. Ukupan broj riječi je 35 što je prosječno 1,84 ili malo manje od 2 riječi po učeniku, što znači da većina učenika ne koristi samo jednu riječ nego i još jednu dodatnu. Ukupno samostalno sastavljenih riječi (S) je 12 ili 34% od ukupnih korištenih riječi, što je prosječno 0,63 riječi po učeniku, što je malo više od pola riječi po učeniku, dakle svaki drugi učenik samostalno sastavlja jedan unos u rječnik. Veći dio riječi, njih 23 od 35 ili 66% su korišteni prijedlozi (P) ili 66%. Ukupan broj

riječi koje razumiju (R) je 29 ili 83% od ukupnih, a NR 6 ili (17%). Razumiju prosječno 1,5 riječ.

Samostalno sastavljeni unosi u rječnik: A/*ambrela*/kišobran, Č/*čiček*/čičak, K/*kukuriza*/kukuruz, L/*lajbek*/prsluk, O/*obluk*/prozor, R/*roža*/ruža/cvijet, Z/*zajec*/zec, Z/*zake/zakaj*/zašto.

Korišteni prijedlozi koje razumiju (RP): B/*bažul*/grah, C/*cucek*/pas, C/*cirkva*/crkva, Č/*čavel*/čavao, D/*dečec*/dječak, D/*drevo*/drvo, G/*gablec*/užina, H/*hiža*/kuća, H/*herc*/srce, J/*japa*/tata, L/*lojtra*/ljestve, M/*maček*/mačka, P/*pajcek*/svinja, P/*pes*/pas, R/*rajngla*/lonac, V/*Vuzem*/Uskrs, Ž/*žganci*/*žganci*.

Korišteni prijedlozi koje ne razumiju (NRP): A/*aufinger*/ vješalica za odjeću, F/*fercek*/upaljač, G/*gubec*/usta, J/*jopec*/lutka, Š/*špigl*/ogledalo.

Fotografije razrednih rječnika izrađenih u svim skupinama ispitanika nalaze se u prilogu.

Tablica 7: Razlikovni rječnik - Šiljakovina

Šiljkovina			
riječi		razumijevanje	
S	P	R (S+R)	NR
12	23	29	6
34.29%	65.71%	82.86%	17.14%

3.2.3. Velika Gorica

N=19 učenika. Ukupan broj upotrijebljenih riječi iznosi 23, prosječno 1,2 iskorištenih riječi po učeniku. Broj samostalno sastavljenih unosa je 9 od 23 riječi, 39%, dok je broj korištenih prijedloga (P) 14/23 (61%), približno pola riječi po učeniku, svaki drugi učenik samostalno sastavlja riječ. Ukupno riječi koje razumju (R) 20 od 23 (87%), NR 3 (13%) riječi. Prosječno svaki učenik razumije jednu riječ.

Primjeri unosa koje su učenici sami sastavili (S): B/*baba*/baka, Č/*čvarki*/čvarci, D/*dečec*/dječak, F/*frajla*/cura, G/*gibanica*/kolač, K/*kaj*/što, M/*mater*/mama, M/*muči*/šuti, Š/*škrlak*/šešir.

Prijedlozi koje razumiju i njihova objašnjenja (P; RP): A/ambrela/kišobran, C/*cucek*/pas, H/*hiža*/kuća, L/*lojtre*/ljestve, L/lajbek/prsluk, O/*obluk*/prozor,

P/*poculica*/starinska kapa, R/*rubec*/nešto što stare bake nose na glavi, V/*Vuzem*/Uskrs, Z/*zajec*/zec, Ž/*žganci*/domaće jelo

Prijedlozi koje ne razumiju (P, NR): A/*aufinger*/vješalica za odjeću, B/*bažul*/grah, J/*japa*/tata.

Tablica 8: Razlikovni rječnik – Velika Gorica

VG			
riječi		razumijevanje	
S	P	R (S+R)	NR
9	14	20	3
39.13%	60.87%	86.96%	13.04%

3.2.4. Ukupni rezultati

Ukupan broj korištenih riječi u svim skupinama zajedno iznosi 92 riječi, ukupno je uključeno 60 ispitanika pa bismo mogli reći da je svaki ispitanik prosječno koristio otprilike 1,5 riječi. Ako gledamo ukupan broj samostalno sastavljenih unosa u rječnik (S) imamo 44 ili 48% od ukupnih, a korištenje prijedloga (P) 48 (52%). Ukupno nije velika razlika između S i P, a to vidimo u Grafu 7. U kategoriji razumijevanje nailazimo na znatniju razliku, R je 80 (87%) dok je NR 12 (13%), prikaz u Grafu 8. U prosjeku svaki ispitanik koristi 1,53 riječi, razumije 1,33, a samostalo satavlja 0,73 što je manje od jedne riječi po učeniku.

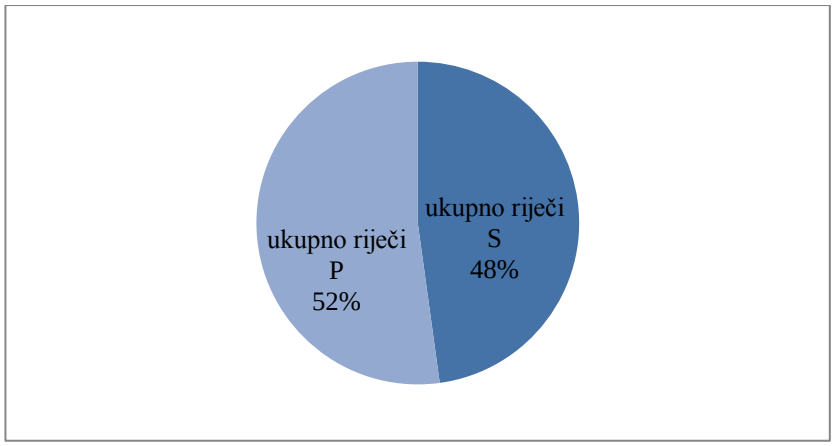
Tablica 9: Razlikovni rječnik – sve skupine

sve ukupno (B+Š+G)			
ukupno riječi		razumijevanje	
S	P	R (S+R)	NR
44	48	80	12
47.83%	52.17%	86.96%	13.04%

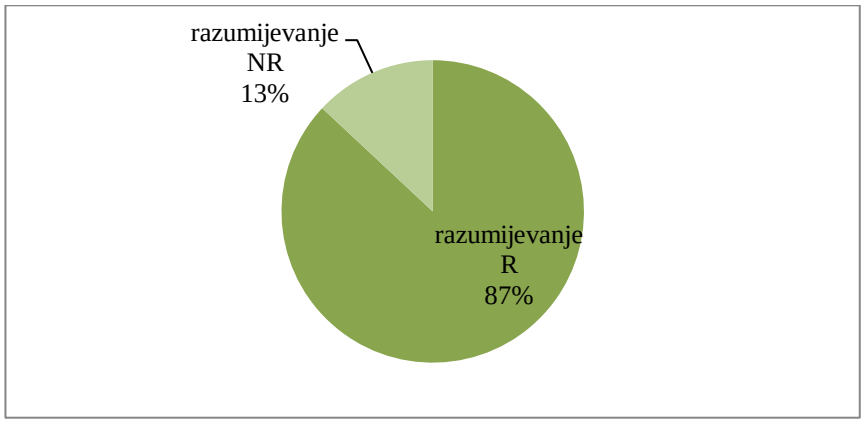
Tablica 10: Razlikovni rječnik – prikaz prosječnih rezultata

	B	Š	G	B+Š	SVE
ukupno riječi	34	35	23	69	92
average riječi/U	1.55	1.84	1.21	1.68	1.53
R/u	1.41	1.53	1.05	1.46	1.33
S/U	1.05	0.63	0.47	0.85	0.73
N	22	19	19	41	60

Graf 7: Odnos samostalno i nesamostalno sastavljenih unosa

Graf 8: Odnos R i NR

3.2.5. Usporedba

Kad uspoređujemo rezultate dobivene u seoskoj i gradskoj sredini možemo zamijetiti da u seoskoj sredini malo više upotrijebljenih riječi od ukupnog broja zauzimaju slučajevi, odnosno unosi u rječnik u kojima su učenici sami upotrijebili riječ koju znaju. Broj samostalno sastavljenih riječi obuhvaća 51% od ukupnih riječi nasuprot korištenju predložene riječi (P0), 49%. U gradskoj sredini manje je riječi koje su učenici sami sastavili, 39%, dok predložene riječi obuhvaćaju 61%. Podatci o razumijevanju su vrlo zanimljvi jer pokazuju potpuno jednake rezultate kod seoske i gradske sredine, a to je 87% riječi za koje ispitanici pokazuju razumijevanje i 13% onih koje ne razumiju.

Ako gledamo sve ukupne rezultate možemo zaključiti da je skupina iz Šiljakovine najuspješnija po broju ukupnih korištenih riječi što iznosi skoro 2 riječi po ispitaniku. Također imaju i najveći prosječni broj riječi koje razumiju, >1,5 riječi po učeniku.

Skupina iz Velike Bune ima najviše samostalno sastavljenih riječi 68% od ukupnih riječi što je više od jedne riječi po učeniku. Najmanje samostalno sastavljenih unosa imaju učenici iz Velike Gorice, 9 (39%). Najviše P vidimo kod učenika iz Šiljakovine, 23 (65%), ali oni imaju i ukupno najviše korištenih riječi. Najveći R je kod skupine iz Velike Bune, 31 (91%), pa prema tome i najmanji NR, 3 (9%). Najmanji R je u skupini Š, također i najveći NR 6 (17%). To sve možemo vidjeti iz priloženih tablica, a slike rječnika sa svim unosima mogu se vidjeti u prilogu.

Tablica 11: Usporedba rezultata gradske i seoske sredine

B + Š ukupno				VG			
riječi		razumijevanje		ukupno riječi		razumijevanje	
S	P	R (S+R)	NR	S	P	R (S+R)	NR
35	34	60	9	9	14	20	3
50.72 %	49.28 %	86.96 %	13.04 %	39.13 %	60.87 %	86.96 %	13.04 %

3.3. Zanimljivi odgovori/rezultati

3.3.1. Prvi dio

Zanimljiva su neka os objašnjenja (prijevoda) umanjenica. Umanjenice: *koraček = korak* ovakvo objašnjenje značenja je češće nego *mali korak*, a imamo čak i *mali koraček*. Po tome vidimo njihovu precepciju umanjenica u kajkavskom. Tu je očita tendencija umanjenica u kajkavskome da ima isto značenje kao i neutralni oblik riječi. Ove riječi zapravo „spadaju u skupini tzv. *Deminutiv sociale*, odnosno njima se ne označuje štogod malo, nego se uporabom umanjeničkoga oblika izražava pozitivan odnos govornika prema označenome... „ (Novak i Štebih Golub, 2016, str. 63). Veliki broj učenika za objašnjenje riječi *mam* nudi *mama*. Tu je možda prisutan čak utjecaj engleskog jezika, ali nemamo dovljno podataka da bismo to mogli sa sigurnošću ustvrditi, vjerojatnije je zbog sličnog oblika riječi na standardu. *Kaj* je vrlo često objašnjeno kao *molim*podsjeća na čestu rečenicu koju možemo čuti u školi: *„Ne kaže se kaj, nego molim!“*. Kajkavsko-kajkavski prijevod nije rijetkost kao ni korištenje druge verzije iz mjesnog govora/idioma, npr. *vse - se, gdo - ko*. *Kaj* je vrlo često objašnjen samo kao *kaj*. Zanimljivi su primjeri sa obješnjenjem *sim – doći* gdje pišu kontekst u kojem čuju korišetnje poznate riječi, ali ne i objašnjenje riječi, što nedvojbeno upućuje na razumijevanje dane riječi.

3.3.2. Drugi dio

Zanimljivo je da učenici pokazuju (i pokušavaju zabilježiti!) razliku na razini akcentuacije. *Fučkati – fućkati*, drugačiji naglasak, učenik zamjećuje razliku u naglasku kajkavske riječi u odnosu na standard koje je inače po obliku ista, osim *č/ć*, jer kajkavski nema točno izraženu razliku ovih glasova, ne zna kako zapisati razliku u naglasku (potreba za kajkavskom grafijom i oznakama akcentuacije?). „Učenici će ih u kajkavskim tekstovima ionako spontano izgovoriti onako kako se izgovaraju u mjesnom govoru“ (Blažeka, 2008, str. 274). *Lestve*, vrlo zanimljiv pokušaj, učenik pokazuje da vidi i razumije razliku (*jat*) i kajkavske oblike riječi, tvorbu riječi i karakteristike. Većina korištenih riječi tj. S su imenice, ali nisu korištene samo imenice. Često nailazimo na pridjeve (*drobno, belo, dumast*). Riječi *drobn* i *škrlak* koriste vjerojatno potaknuti susretom s tim riječima u pjesmi na početku istraživanja. Glagoli: *fučkati, nemrem, mučи*; zamjenice: *kaj*, *zakaj*. Nailazimo i na riječi iz mjesnog govora koje nisu kajkavske: *čača*. Zanimljiva rješenja za ilustracije: *nemrem, mučи*.

Zatim, zanimljivo je spomenuti odgovor na pitanje što im se sviđa u pjesmi, što im je najzanimljivije, najljepši dio u kojem učenik odgovara: „*sviđa mi se jer je na stranom jeziku*“ (odgovor učenika iz VB). ovajodgovor nam mnogo govori o učenikovoj percepciji kajkavštine kao stranog i nepoznatog izraza, ali i odražava pozitivan odnos upravo potaknut tim nepoznavanjem.

Još neki zanimljivi unosi u rječnik: V. Buna: D/*drobno*/malo (mrav), daje primjern što je u svakom slučaju vrlo pohvalno. Šiljakovina: Z/*zakaj*/*zake*/zašto - više oblika riječi, R/*roža*/ruža/cvijet - *roža* može značiti cvijeće općenito, ne samo specifično ruže, M/*maček*/mačka – *maček* (*kaj*.) obuhvaća i muške i ženske mačke bez obzira na gramatički muški rod riječi, razlika u odnosu na standard gdje je *mačka* imenica ženskoga roda, a u kajkavskome je m. r. Ž/*žganci*/*žganci* – objašnjava se istom tom riječju (slično kao kod *kaj* u prvom dijelu), Č/*mučи*/šuti –prikazano u obliku razgovora (stripa), situacija u kojoj se koristi izraz, može poslužiti ideja za provedbu aktivnosti na satu. Inače je svakako poželjno koristiti ideje učenika osobito ako se one uklapajuzamišljeni u koncept.

Ovi primjeri su dodatno pojedinačno interpretirani u raspravi poglavlje: 4.4 Utvrđena percepcija razlike kajkavskog i standarda.

4. Rasprava

Analizom rezultata istraživanja dolazimo do saznanja da jedan dio riječi možemo svrstati u aktivni leksik ispitanika, nešto veći dio riječi spada u pasivni rječnik, ali isto tako postoji određeni broj riječi koje nisu poznate učenicima. Tu ubrajamo i riječi specifične za kajkavski govorni idiom čiji sastavni dio su germanizmi. Poznavanje ovih riječi ni u seoskoj sredini nije pokazalo značajno veće rezultate nego u gradskoj sredini. Razlozi za to su sve manja razlika u osobinama gradskih i seoskih sredina općenito, nadalje sve je veći utjecaj satndarda, te priljev nekajkavskog stanovništva, što rezultira sve manjom upotrebom leksema specifičnih za kajkavsko narječje u govoru stanovništva općenito, a osobito u govoru djece.

4.1. Prihvaćene i odbačene hipoteze

Hipoteze u prvom dijelu istraživanja su djelomično potvrđene.

H 1.0: Kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi.

H 1: Kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi.

H 1.1: Učenici znaju više riječi ako imaju dan kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene.

H 1.2. Učenici znaju manje riječi ako nemaju dani kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene.

Hipoteza 1 i izvedene hipoteze 1.1. i 1.2. potvrđene su kod ispitanika iz V. Bune. Tu odbacujemo nul-hipotezu H1.0: kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi i prihvaćamo H1: kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi, a prema tome i izvedene hipoteze: H1.1.učenici znaju više riječi ako imaju dani kontekst u kojem se te riječi nalaze i H1.2.: učenici znaju manje riječi ako nemaju dan kontekst u kojem su te riječi.

H1nije potvrđena u ostalim skupinama - Šiljakovi i Velikoj Gorici. Kod tih skupina prihvaćamo nul-hipotezu, H1.0. Kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi te da ne postoji statistički značajna razlika između skupine 1 i 2 učenika iz Šiljakovine i Velike Gorice. H 1: Kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi nije dokazana u

ove dvije skupine ispitanika. Možemo reči da nema razlike među skupinama s1 i s2 unutar skupina Š i G.

Sveukupni rezultati za sve skupine ispitanika: postoji statistički značajna razlika između skupina 1 i 2. Odbacujemo nul-hipotezu, H1.0: kontekst ne utječe na uspješnost poznavanja riječi i prihvaćamo H1: kontekst utječe na uspješnost poznavanja riječi, a prema tome i H 1.1: Učenici znaju više riječi ako imaju dan kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene i H 1.2. Učenici znaju manje riječi ako nemaju dani kontekst u kojem su te riječi upotrijebljene

Hipoteze u drugom dijelu istraživanja nisu potvrđene.

H 2.0: Ne postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini.

H 2.1: Postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini.

H 2.2: Učenici iz seoske sredine znaju više riječi od učenika iz gradske sredine.

H 2.3 Učenici iz gradske sredine znaju manje riječi od učenika iz seoske sredine.

H2 nije potvrđena pa prihvaćamo H0, H2.0: ne postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini i odbacujemo H2, H2.1: postoji razlika u poznavanju riječi s obzirom na pripadost gradskoj ili seoskoj sredini, H2.2: Učenici iz seoske sredine znaju više riječi od učenika iz gradske sredine i H 2.3 Učenici iz gradske sredine znaju manje riječi od učenika iz seoske sredine.

4.2 Komentar i značenje rezultata, razlike SS i GS

Kad uspoređujemo dobivene rezultate s očekivanim rezultatima, mogli bismo reči da se u većem dijelu poklapaju. Rezultati, koji osobito u nekim segmentima, nisu osobito visoki potvrđuju opravdanost nepretjerano ambicioznih očekivanja osobito ako uzmemo u obzir (ne)popularnost narječja i dijalektalnog izraza među mlađom populacijom. S druge strane nailazimo na neke vrlo zanimljive primjere i rješenja koja nas navode na zaključak o velikom potencijalu za provedbu dodatnih daljnjih aktivnosti na području promidžbe i implementacije kajkavskih sadržaja kako u nastavi tako i u slobodnim aktivnostima.

Ako analiziramo ekstreme rezultata tj. 0 i 100% rezultata, odnosno točnih odgovora po riječi u prvom dijelu istraživanja dobivamo ovakvu sliku: Velika Buna: rezultat 0 u skupini B1 samo za jednu riječ, koja nije nalik na riječ iz standarda (*čez-kroz)*. Rezultat 100% se ne pojavljuje u skupini B1, dok se u B2 javlja 7 puta, od toga za čak dvije riječi koje se znatnije razlikuju od standarda (*mam, čez*), ostele: *koraček, popevka, bregi, videti, vuho*. Među ukupnim rezultatima nema 100%, rezultati za sve učenike (B1 + B2). Najveći ukupni rezultat od 96%, za riječ *vuho*.

Šiljakovina: U Š1 imamo rezultat 0 kod riječi *drobno* (različita naspram standarda), ali i rezultat 100% u prvoj skupini ispitanika i to se pojavljuje kod 3 riječi (*dole,videti, popevati*). U Š2 također 3 riječi imaju 100% (*kaj, dole, popevati*). Riječi koje u obje skupine imjau 100% su *popevati i dole*, ukupno 100% svih ispitanika u Šiljakovini i to su riječi iz skupine koje su sličnije standardu.

Velika Gorica: Rezultat od 0% u G1 imaju 3 riječi, sve po obliku različite od standarda (*mam, čez, škrlak*). U skupini G se pojavljuje rezultat 0 u drugoj skupini, čega nema u ostale dvije skupine ispitanika (VB i Š), što ukazuje na slabije rezultate GS u odnosu na SS. Rezultat od 100% se pojavljuje kod dvije riječi koje su sličnije statndardu (*koraček, videti*), a u ukupnim rezultatima dvije riječi imaju rezultat od 100% i su ove dvije spomenute riječi.

Zanimljiv je rezultat za riječ *čez* (u skupini VB), koja u prvoj skupini ima rezultat 0, a u skupini 2 rezultat 10, što znači da svi učenici iz druge skupine daju točan odgovor, dok u prvoj skupini nitko nije znao značenje. Ova riječ je učenicima bila nova, nepoznata i zanimljiva pa su obratili pažnju na nju i zapamtili ju. Ovaj podatak nam govori da čak i učenici iz seoske sredine ne znaju značenje tipičnih kajkavskih riječi te zapamte riječ karakterističnu za kajkavski zato što im je nova i zanimljiva.

Rezultati pokazuju da nitko od ispitanika iz G1 ne zna značenje *škrlaka*, zanimljiv i pomalo poražavajući podatak, a nemožemo ne primijetiti sličnost s predviđenom sudbinom riječi *fijolica* iz početnih poglavlja. Vjerojatno na to utječe manja izloženost toj riječi u gradu, samim time što se u seoskoj sredini češće može primjetiti da se nose *škrlaki*.

Kada promatramo rezultate iz drugog dijela istraživanja, možemo vidjeti odnos i razliku između broja samostalno satavljenih unosa i korištenih prijedloga koja, ukupno gledajući, nije osobito velika. Razlika između broja riječi koje učenici razumiju i onih koje ne razumiju je mnogo veća. Također primjećujemo da se tek mali dio germanizama (ukupno dva, od toga po jedan u skupinama G i Š, dakle u GS i SS) javlja kao aktivi leksik, nešto više u pasivnom, kao i onih koje ne razumiju. *Špigl* i *lojtre* se pojavljuju u obje kategorije razumijevanja (R i NR). Od šest germanizama u RP, samo je jedan iz GS, ostali u SS. Tu ipak više dolaze do izražaja ispitanici iz SS kojima su ti izrazi bliži. Slična situacija je i s riječima koje vuku staroslavenski i praslavenski korijen, a sačuvane su u kajkavskom pa za njih možemo reči da su karakteristične za kajkavski idiom. Zanimljivi su rezultati za riječ *obluk* koja se pojavluje u sve 3 kategorije (VG: NR, Š:SS, VB:RP), ovisno o skupini.

4.3 Dodatna nova saznanja

Novo saznanje na koje nismo računali prilikom sastavljanja početnih hipoteza: podjela riječi s popisa na dva dijela, vidljiva iz Grafa 6. Podjela se dogodila prirodno prilikom raspodjele podataka i tu ih navodimo redom kako smo ih dobili iz rezultata za sve ispitanike ukupno. Za pojedine skupine rezultati su malo različitiji, ali gotovo je neznatna razlika. Zato uzimamo prikaz podataka za sve skupine. Jedino u Šiljakovini riječ koje je različita od standarda, dakle specifična kajkavska, prelazi među riječi koje su slične (riječ *sim)*. Raspodjela po skupinama izgleda ovako kako je prikazano, a to se vidi i u sljedećim grafovima: Graf 1, stranica 23, Graf 2 str. 25, Graf 3, str 27. Podebljano su istaknute specifične kajkavske riječi, a riječi koje nalikuju standardu se ne ističu u ovom prikazu da bi se postigla uočljivost.

B: ***sim, drobno, škrlak, čez, ni, mam, vse, kaj, gdo,*** *bregi, popevati, dole, koraček, popevka, videti, vuho*

Š**:** ***drobno, mam, čez,*** *ni*, ***vse, gdo, škrlak****, bregi, koraček, popevka,* **sim**, *vuho, kaj, videti, dole, popevati*

G: ***gdo, mam, čez, drobno, ni, škrlak, vse, sim,*** *popevati, vuho, popevka, kaj, bregi, dole, koraček, videti*

Kao što je već istaknuto, postotak točno objašnjenih riječi penje se do riječi *kaj* koja je otprilike na sredini i ujedno prepolavlja popis riječi na one koje su sličnije

standardu i na one koje se više razlikuju od standarda. Riječi koje se razlikuju od standarda su sljedeće: *mam, drobno, čez, ni, gdo, sim, vse, škrlak*. Zatim slijedi riječ *kaj* i nakon nje su riječi slične standardu, a to su: *bregi, popevka, popevati, vuho, koraček, dole, videti.* Koje imaju znatno više rezultate od riječi koje su različite od standarda, što se zapravo moglo i očekivati.

Tablica 12: Pregled riječi koje su sličnije standardu i riječi različitijih od standarda

riječi koje se znatnije razlikuju od standarda		**riječi koje se ne razlikuju znatno od standarda**	
kaj	**stand**	**kaj**	**stand**
mam	(odmah)	*ni**	(nije)
drobno	(malo, maleno)	*bregi*	(bregovi, brjegovi)
čez	(kroz)	*popevka*	(pjesma)
gdo	(tko)	*popevati*	(pjevati)
sim	(ovdje)	*vuho*	(uho)
vse	(sve)	*koraček*	(korak, koračić)
škrlak	(šešir)	*dole*	(dolje)
kaj	(što)	*videti*	(vidjeti)

* riječ *ni* označena zvjezdicom jer se zapravo ne razlikuje od standarda značajno, ali ima jako niske rezultate pa se smjestila među one koje se razlikuju prema broju rezultata, ali po leksičkom, jezičnom kriteriju ne spada tamo (to je jedina takva riječ, ostale su se rasporedile i po tome kriteriju)

Razlike u odnosu na standard:

Ni/ni**je** – ni+je, različito značenje – ima i u standardu *ni*, ali ima drugačije značenje *ni, niti* kraće, dok je u *kaj ni – nije*, čak i *nema* u nekim kontekstima

Bregi/breg**ov**i, br**jegov**i – razlika u *jatu(e/je)* kod *brjegovi*, a kod *bregovi* ostaje je isto, razlika u tvorbi množine *breg/bregi, brijeg/brjegovi*

Popevka/pjesma – slično riječi *pjevati (popevati>pevati>pjevati)* + prefiks *po-*

Popevati/pjevati – kao i kod *popevke*, prefiks plus *jat*

***V**uho*/uho – protetičko *v* na početku riječi, *v+uho*

Koraček/korak, kora**čić** – tvorba deminutiva različita kajkavskom i standardu – u standardu: *-ić, -čić, kaj: -ek, -ec*, (kajkavska upotreba deminutiva, i njihvo značenje, sklonost kajkavskog da koristi deminutive kao neutralan oblik) „Vrlo su česte

umanjenice (*deminutivi*) i riječi odmila (*hipokoristici): lonček, cukorek, zajček, hižica, racica, travica"* (Težak i Babić, 2003, str. 27).

*Dol**e**/*dol**je*** – praslavenski i starohrvatski fonem *jat* „iz jata su se mogle razviti njegove današnje današnje kontinuante različitih vrijednosti u hrvatskom jeziku: i, ę, e, ie, ei, ije, je" (Lončarić, 1999, str. 175), *ě – jat*, stari hrvatski glas (bio je mjestu gdje danas u govorima imamo *i || e || ie* (*dite, dete, diete, dijete*) (Lončarić, 2017)

*Vid**e**ti*/vid**je**ti - *jat*

Čez - Kajkavsko narječje ima dosta starijih riječi koje se u drugim našim narječjima nisu sačuvale: *čez*=kroz... (Težak i Babić, 2003, str. 27)

Sim, mam - prilozi su specifični za kajkavsko narječje: *sim* mjesni, *mam* među najfrekventnijim vremenskim prilozima (Blažeka, 2008)

Gdo - upitna je zamjenica: „za živo ***gdo**, do, što, kteri* ili *ki*, a za neživo *kaj, kej, ke*" (Težak i Babić, 2003, str. 26 i 27)

4.4 Utvrđena percepcija razlike kajkavskog narječja i standarda

Različite verzije (likovi) iste riječi: C/*cucek*/pas, P/*pes*/pas, Č/*čavelj*/čavao, *čavel*, Z/*zakaj*/*zake*/zašto

Kajkavsko-kajkavski prijevod, korištenje druge verzije riječi iz mjesnog govora/idioma, npr. „vse - se", „gdo - ko,.

Riječ objašnjena istom tom riječju: *Kaj* se vrlo često objašnjava samo kao *kaj*, isto i *žganci-žganci*

Različiti značenje iste riječi: R/*roža*/ruža, cvijet, u *kaj*. znači cvijeće općenito, ne samo specifično ruže

Gramatički rod riječi: M/*maček*/mačka – *maček* (*kaj*.) označava i muške i ženske mačke bez obzira na gramatički muški rod riječi, razlika u odnosu na standard gdje je *mačka* imenica ženskoga roda, a u kajkavskome je m.r.

Naglasci: F/*fučkáti*/fućkati (+ *č/ć* razlika koju učenik u ovome primjeru iz nekog razloga nije uočio)

Razlika *č/ć*: F/*fučkáti*/fućkati "U većini kajkavskih govora postoji samo jedan par mekanih afrikata, slivnika – prema književnima *č – ć* dolazi srednje *č"* (Lončarić, 2017)

Umanjenice/ hipokoristici: S/*sinek*/sin, P/*purek*/puran (-ek), slično kao kod „*koraček* = korak" – gdje je ovakvo objašnjenje značenja češće (i preciznije) nego *mali korak*

Tvorba riječi, oblici (*e/a*): Č/*čiček*/čičak, Ž/*žumanjek*/žumanjak

Germanizmi: mnogobrojne riječi njemačkog podrijetla: hiža=huća, rajngla (Težak i Babić, 2003), prisutnost i uporaba germanizama kao odlika govora, sve rjeđa kod mlađe populacije, djece - zamjećeno u prijašnjim istraživanjima (Velički i sur., 2009).

S: *frajla* (*njem*. das Fräulein) – gospođica (VG),
lajbek (njem. Leibchen) (Š)

RP: *herc* (das Herz) – srce (Š),
šporet (njem. Sparherd) - štednjak (VB),
špigl (der Spiegel) - ogledalo ili zrcalo (VB),
lojtre (die Leiter) – ljestve (VG),
rajngla (Reindl, n.) - posuda za kuhanje, plitica (Š, VB),
gablec (njem. Gabelfrühstück ← Gabel: vilica + Frühstück: doručak) (VB, Š)

NRP: *lojtre* (die Leiter) – ljestve (VB),
traktur (njem. Trichter, dijal. Trachter) – lijevak (VB),
fercek – upaljač (Š), *špigl* (der Spiegel) - ogledalo ili zrcalo (VB, Š),
aufinger, ofinger (način izgovora riječi Aufhänger na austrijskom i južnonjemačkim dijalektima), usp. aufenger - vješalica za odjeću (sve 3 skupine) – etimologija izvor HJP (web)

Stare sačuvane riječi koje vuku staroslavenski i praslavenski korijen (HJP web):

S: *obluk* (o(b)- + *v.* lѭk *prasl.* i *stsl.* Lǫkъ) - prozor (Š),
gibanica (prasl. *gybъ, *gybati) (VG)

Droban – (prasl. *drobiti) (VB)

RP: *obluk* (o (b)- + *v.* lъk *prasl.* i *stsl.* Lǫkъ) – prozor (VG),
hiža (prasl. i *stsl.* xyža (*rus. dijal.* xížina) (Š, VG),
rubec (rub >*prasl.* *rǫbъ) (VG, Š)

NR: *gubec (prasl.* *gǫba) – usta, gubica (Š),
obluk (o (b)- + *v.* lъk *prasl.* i *stsl.* Lǫkъ) – prozor (VB)

Glasovne promjene: Č/*čvarki*/čvarci – *kaj*. tu nema glasovne promjene „nema sibilarizacije" (Blažeka, 2008, str. 279) pa tako ni u našem primjeru *čvarki/čvarci*

Objašnjenje konteksta: *Sim – doći* gdje pišu kontekst u kojem čuju korišetnje poznate riječi, ali ne i objašnjenje riječi

Č/*mučі*/šuti –prikazano u obliku razgovora (stripa), situacija u kojoj se koristi izraz

Još neki zanimljivi unosi u rječnik: Buna: D/*drobno*/malo (mrav), učenik daje primjer nečega *drobnog*

Uočavanje jata: *lestve, belo...*

Nisu kajkavske riječi: *čača, lestve*

Percepcija kao drugačijeg jezičnog sustava: Najzanimljivije, najljepši dio: *pjesma mi se sviđa jer je na stranom jeziku* (VB). – ujedno ocrtava i pozitivan odnos prema narječju bez obzira što možda i ne razumije baš svaku riječ

4.5 Mogućnosti poticaja upotrebe kajkavskog narječja (konkretno turopoljskog dijalekta)

Promicanje i populariziranje dijalekta u svakodnevnom govoru djece kao i poticanje dijalektalnog izraza u pisanom obliku bi trebalo shvatiti kao važan zadatak u očuvanju i prenošenju turopoljskog dijalekta novim generacijama. Trebalo bi prepoznati važnost određenih govora za izgradnju identiteta i ličnosti govornika.

U nastavku donosimo neke od ideja i mogućnosti provedbe aktivnosti koje bi na zabavan i kreativan način približile zavičajni izraz djeci čiji je to materinji govor. Osobiti naglasak se stavlja na djecu koja taj govor u većoj ili manjoj mjeri koriste i/ili su izložena njegovu utjecaju kod kuće ili u svojoj široj obitelji.

Nakon izrade razrednog rječnika, bilo bi poželjno provesti još neke ktivnosti vezane uz taj rječnik za koje je potrebno korištenje tog rječnika, da se naglasi pragmatična strana riječnika, a ne da „stoji za ukras“ i inače za poticanje navike korištenja rječnika. Moguća je nadopuna rječnika tako da učenici dobiju neko drugo slovo ili ako se tko sjeti još neke riječi prilikom sastavljanja rječnika koja počinje određenim slovom, može dati svoj prijedlog. Također, možemo potaknuti učenike da se sjete još nekih naziva/izraza koji imaju isto značenje kao neka određena riječ, a nisu spomenuti. Za to nažalost nije bilo dovoljno vremena tijekom provedbe istraživanja, ali za vrijeme redovne nastave i u ležernijim i neformalnim okolnostima bi se svako moglo provesti još aktivnosti (i na sljedećim satima ne samo na onome na kojem se izrađuje rječnik).

Još jedna aktivnost koja se može provesti uz upotrebu razrednog rječnika kao poticaja za stvaralački rad. Učenici odabiru pet riječi iz rječnika po svom izboru i koriste ih kao poticaj za sastavljanje kratćeg teksta ili priče - individualno, u paru ili skupinama. Pola razreda može pisati priču na dijalektu, a druga polovica na standardu pa se kasnije zamijene i prevode tekst. Ove riječi mogu biti napisane i na papirićima pa se izvlače iz čarobnog šešira (ili *škrlaka*). Mogu se također prilagoditi i provesti igre *R(ij)ečna r(ij)ečи* i *Memori* - upariti sliku i kajkavsku riječ u nižim razredima.

Ako postoji mogućnost i interes učenika (ali i nastavnika) mogu se organizirati slobodne, neobavezne aktivnosti ,npr. večer kajkavske poezije, svatko mora pronaći neku pjesmu, brojalicu, zagonetku... na narječju, narodnu ili umjertničku, može je i sam napisati. Učenici mogu potražiti pomoć od članova obitelji, zatim naučiti napamet ili recitirati. Učenici mogu dobiti zadatak da zapisuju riječi dok pričaju s npr. bakom i skupiti to pa napraviti svoj rječnik i međusobno usporediti rječnike. Može se spojiti u jedan zajednički rječnik. Neke od aktivnosti bi se mogle provesti i u produženom boravku.

Zaviri, mali zavičajni rječnik s igrama i zadatcima (2003) osim tematskog standardno-zavičajnog rječnika sadrži prostor za upisivanje dodatnih riječi iz čitateljeva mjesnog govora kao i zadatke „da pokušate primijeniti naučeno, vidjeti koliko znate ili koliko ste dosjetljivi, spretni, jezično lukavi. I da se zabavite, nagradite zbog naučenog.“ (Jelaska i Kovačević, 2003, str. 8). Pa tako nalazimo na

zadatke: spoji rečenice na narječju sa standardnim rječima, izbaci uljeza, zatim zadatke ravrstane prema mjestima iz kojih potječe određeni mjesni govor korišten u zadatcima (Čakovec, Dubrovnik, Pučišća, Novigrad). U zadatcima nema posebno izdvojenog govora Zagreba i Osijeka kao što ima u rječniku. Bili bi zanimljivi zadatci sa zagrebačkim kajkavskim govorom. Tu nalazimo još zadataka za svako mjesto posebno: vrati riječi na mjesto u tekstu, nađi odgovor (zaokruži a b ili c), spoji rečenice (dijelovi rečenica), nađi i zaokruži. Nalazimo još brojne zadatke i aktivnosti: osmosmjerka s pomiješanim riječima iz raznih govora - nije posebno za svaki govor nego sve zajedno, dijelovi tijela koje treba upisati na sličicu (upiši na svom mjesnom govoru, standardu i ostalim govorima), povrće – spoji sliku s riječima, spremi stvari (razvrstaj riječi), odjeća i obuća, obitelj (popuniti obiteljsko stablo), izbugljena slova – dodat slova koja nedostaju. Na kraju se nalaze rješenja zadataka.

Knjiga *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika* (Turza-Bogdan, 2013) nudi metodičke mogućnosti za svaku pojedinu pjesmu ili tekst korišten u istraživanju. Neke od njih se odnose na usvajanje razlike u odnosu na standard. Daje se opis nastavne situacije i cilj, npr. usvajanje novih riječi na zavičajnom govoru, stvaranje rečenica na temelju riječi iz pjesme, riječi u čarobnom šeširu. Potiče se dijalog na zavičajnom kajkavskom govoru. Navode se primjeri mogućnosti korelacije s drugim nastavnim sadržajima: narodni običaji, ponavljanje, rima, umanjenice, uvaćenice, pisanje č i ć, imenovanje osjećaja, stvaranje kontrasta, također je moguća i korelacija s Likovnom kulturom. Preporuča se usmeno i pismeno komuniciranje na zavičajnom govoru. U poglavlje *Umjesto kajkavske čitanke* donose se još mnoge metodičke mogućnosti. Savjetuje se provedba aktivnosti i zadataka prijevoda sa zavičajnog govora na standard i obrnuto. Spomenuti su primjeri novinarskih radova učenika pisanih na zavičajnome idiomu.

Unutar nastavnog programa ima puno prostora za uključivanje narječja u nastavu Hrvatskoga jezika, npr.: *izgovor i pisanje glasova (č, ć, dž, đ, lj, nj, potom ije/je)* kod ovih glasova pojavljuju se najčešće pogreške u dječjim pismenim radovima (Vodopija, Smajić, 2010), a osobito kajkavaca zbog specifičnih osobina. Ova tema se pojavljuje već u 1. razredu i opširnije se obrađuje u kasnijim razredima. U 3. razredu nalazimo *Izgovor i pisanje č i ć u umanjenicama i uvećanicama, ključni pojmovi: glas č, glas ć,* zatim 4. razared, u nastavno područje *jezik* spada tema*:10. Književni jezik i zavičajno govor: razlikovati književni jezik od zavičajnoga govora; odrediti*

svoj zavičajni govor u odnosu na jedno od tri narječja hrvatskoga jezika; usmeno i pisano komuniciranje na svome zavičajnome govoru (prema NPiP 2006).

Osim područja jezika, u 2. razredu možemo povezati i nastavno područje književnost, tema „*5. igrokaz, (klj pojmovi: igrokaz, gluma, glumac, uloga, gluma), Obrazovna postignuća: ostvarivanje igrokaza primjerenih učeniku* „(NPiP, 2006, str. 27). Budući da se predmet Hrvatski jezik sastoji od nastavnih područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura, prisutnost narječja moguća je u svim sastavnicama predmeta koje se u nastavi moraju prožimati i nadopunjavati. (Turza-Bogdan, 2013, str. 31), a moguće je i povezivanje s ostalim nastavnim predmetima.

Na nastavi Likovne kulture moguće je povezati teme iz 3. razreda: *Točka i crta – kadar, odnos slike i teksta ključni pojam: strip* (NPiP, 2006, str. 55) zatim ponovno u temi *Točka i crta – ornament ,narodni ukras (klj. pojmovi: ... ritam)* tu je moguće povezati ritam u likovnoj umjetnosti, vizualnih motiva s ritmom pjesme, po mogućnosti narodne na narječju.

Postoji mogućnost povezivanja nastave Prirode i društva s nastavom Hrvatskoga jezika. Učenici u 3. i 4. razredu prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* na nastavi prirode i društva uče o zavičaju gdje određuju svoj zavičaj i zavičajni govor u odnosu na ostale (Čosić, 2017).

Nalazimo vrlo lijep primjer koji povezuje pjesnika D. Domjanića i Turopolje, u kojem je kao motivacija za čitanje i obradu pjesme, ali i poticaj za zadatak kasnije, poslužila crtica iz života pisca kojom se učenicima približava lik i djelo domaćeg pisca prije čitanja pjesme. D. Domjanić inspiraciju za svoje pjesme nalazio je u svakodnevnim životnim situacijama. Postoji zapis da je tijekom šetnje turopoljskim krajem, u društvu turopoljskog župana (komeša) sreo djevojku o kojoj je kasninje nastala pjesma (prema Čosić, 2017). Učenicima se može pročitati ova crtica. Nakon ovakvog motivacijskog dijela slijedi čitanje pjesme D. Domjanića *Tkeš si*, prepoznavanje i isticanje motivi iz pjesme, te povezanje s događajem iz crtice. Slijedi zadatak napisati pjesmu na zavičajnom govoru u kojoj će učenici prikazati motive svoga kraja ili neku zgodu iz vlastitog života. Pokazalo se kao vrlo uspješna motivacija za ovakav oblik stvaralačkog rada.

Hranjec (2004, str. 61) spominje, uz nastavu Prirode i društva te Hrvatskoga jezika i mogućnosti povezivanja s nastavom Glazbene kulture:

> „Općenito, mislimo li u nižim razredima na hrvatsku sintezu, tad valja: a) u čitankama što više tekstova na narječju, b) djeci nuditi manje dramske oblike da ih prikažu na satu, osobito dječje kajkavse igre iz etnobaštine, c) osim na satu hrvatskoga, kaj – što je vrlo važno – mora naći svoje mjesto i na satu, recimo, prirode i društva, na satu glazbenoga odgoja (u skolopu zavičajne nastave), d) djeca sama mogu navoditi nazive za pojedine predmete, alate u kući, dijelove naselja, polja... „

5. ZAKLJUČAK

Početne hipoteze ovog istraživanja nisu u potpunosti potvrđene, točnije jedna je djelomično potvrđena, a druga nije potvrđena. Ovo istraživanje je provedeno na relativno malom području. Kada bi se ovakvo ili slično istraživanje provelo na cijelom području turopoljskog dijalekta tada bismo dobili širu i potpuniju sliku. Rezultati provedenog istraživanja ukazuju na promjene u govoru stanovništva, osobito mlađe populacije. Razlozi tome su između ostaloga, utjecaj standarda i sve veća izloženost standardu te priljev nekajkavskog stanovništva, što rezultira sve manjom upotrebom leksema specifičnih za kajkavsko narječje. Rezultati pokazuju uočenu percepciju razlike između kajkavskih i nekajkavskih riječi. Također, došli smo do saznanja da riječi specifične za kajkavski učenici poznaju u nešto manjoj mjeri od riječi koje su po obliku sličnije standardu, što je jedan od vidljivih rezultata sve većeg utjecaja standarda na jezik i govor. Nadalje, vrlo je pozitivno to što učenici pokazuju interes ako i ne razumiju jezik pjesme i ako im je stran. To sve možemo, trebali bismo (i moramo) shvatiti kao poticaj na angažman oko narječja. Postoje mnoge mogućnosti poticaja upotrebe kajkavskog narječja (konkretno turopoljskog dijalekta), a neke su i ovdje navedene. Provedbom aktivnosti tebali bismo obogatiti rječnik učenika i približiti im narječje i kulturu kraja u kojem žive.

LITERATURA

Knjige:

1. Jelaska, Z., Kovačević, M. (2003). *Zaviri Mali hrvatski zavičajno rječnik s igrama i zadatcima*. Zagreb: ALFA.

2. Jembrih, A. (2014). *Tragom turopoljske povijesti*. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica.

3. Skupina autora. (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

4. Težak, S., Babić, S. (2003). Gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga.

5. Turza-Bogdan, T. (2013). *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika Prilozi za osnovnoškolsku nastavu.* Čakovec: Matica hrvatska Ogranak Čakovec.

Članci u časopisu:

1. Blažeka, Đ. (2008). Kakvi tekstovi na narječju trebaju u nastavi hrvatskoga jezika. *Metodika, 9* (17), 271-286. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/34790

2. Čosić, G. (2017). Dragutin Domjanić i Zlata Kolarić-Kišur - zavičajni pisci u nastavi hrvatskoga jezika u osnovnoj školi. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi,* (6.), 47-58. https://doi.org/10.21857/y26kecvgn9

3. Hranjec, S. (2004). Govor đaka kajkavaca. *Govor, 21* (1), 57-63. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/173961

4. Hranjec, S. (2013). Sustavna promidžba uključivanja narječja u osnovnoškolsku nastavu. *Hrvatski, 11* (2), 128-132. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/158157

5. Lončarić, M. i Zečević, V. (1999). *Jat* u kajkavštini. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 25* (1), 171-194. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/69144

6. Lončarić, M. (2017). Turopoljski dijalekt. *Luč Časopis ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici.* 5(5), 84-92.

7. Maljcov, T. (2014). Narječje i standard u istome razredu. *Libri et liberi, 3* (2), 457-458. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/132568

8. Novak, K. i Štebih Golub, B. (2016). Značenje umanjenica u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku. *Fluminensia, 28* (1), 57-68. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/161119

9. Rendulić, S. (2017). Turopoljski dijalekt kao zaštićeno kulturno dobro. *Luč Časopis ogranka Matice hrvatske u Velikoj Gorici.* 5(5), 93-97.

10. Šojat, A. (1979). O zagrebačkom kajkavskom govoru. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 4-5* (1), 125-134. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/69044

11. Turza-Bogdan, T. (2009). Stavovi nastavnika o kajkavskome narječju. *Hrvatski, 7* (1), 173-192. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/75278

12. Velički, V., Velički, D. i Vignjević, J. (2009). Razumijevanje germanizama u govoru djece mlađe dobi na širem zagrebačkom području. *Odgojne znanosti, 11* (2 (18)), 99-110. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/48445

13. Vodopija, I., Smajić, D. (2010). Najčešće jezične pogrješke dječjega pisanoga izraza. U S. Blažetin (ur.). *IX. međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 361-374). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.

Mrežne stranice:

1. Hrvatski jezični portal na adresi http://hjp.znanje.hr/ (25. 6. 2018.)

2. Hrvatski zvučni atlas na adresi http://hrvatski-zvucni-atlas.com/ (27. 5. 2018)

3. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje na adresi http://ihjj.hr/ (30. 6. 2018.)

Prilozi

Fotografije razrednih rječnika

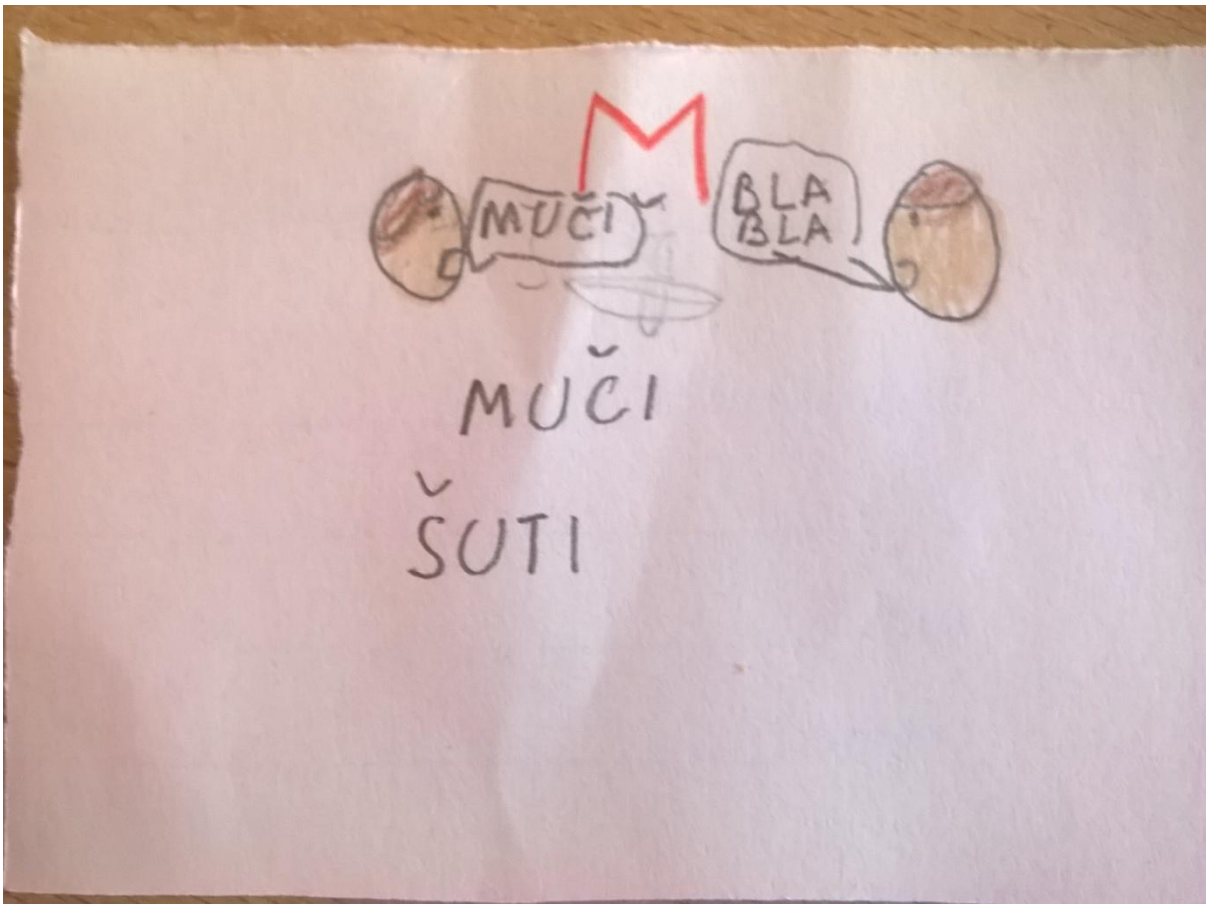
Prilog 1: Razredni rječnik - Velika Buna

Prilog 2: Razredni rječnik - Šiljakovina

Prilog 3: Razredni rječnik - Velika Gorica

Prilog 4: Razredni rječnik – VG (izdvojeni primjer)

IZJAVA

kojom ja, Josipa Brigljević, student/ica Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao autorica diplomskog rada s naslovom: Razlikovni rječnik – poznavanje turopoljskog dijalekta:

Izjavljujem da sam diplomski rad izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Vladimire Velički. U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u radu citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama. Sve fotografije korištene u radu sama sam snimila i obradila za potrebe rada.

Studentica

Josipa Brigljević